דער יוד

DER JUDE

צייטשריפט

פיר אלע יודישע אינטערעסען.

ערשיינט יעדע וואך.

פערלאג: חברה „אחיאסף".

דער פרייז פיר רוססלאנד:
גאנץ יאהרליך —.5 רובל.
האלב יאהרליך —.3 „
פיערטעל יאהרליך 1,50 „
מען קען אויך אויסצאהלען אין 3 ראטען:
ביים אבאנירען — 2 רובל
דען 1טען אפריל — 2 „
דע 1טען אויגוסט — 1 „
איינצעלנע נומערן 15 קאפ. — 30 העללער.
ענדערן די אדרעס קאסט 20 קאפ.

אבאנאמענטס פרייז יאהרליך:
אסטרייך-אונגארן —.12 קראנען
האלביאהריג —.6 „
פירטעליאהריג —.3 „
דייטשלאנד —.10 מארק.
ארץ ישראל —.12 פראנק.
אנדערע לענדער —.15 „
אמעריקא, ענגלאנד —.10 שילינג

פרייז פון מודעות (אנצייגען):
פיר יעדער קליינע שורה פעטיט 20 העללער, 25 פפעניג, 10 קאפ.

קראקויא, אב תרס"א. — נומר 29. — Krakau, 18 Juli 1901.

אינהאלט.

א)	יודישע פאבריקען.	א פאבריקאנט.
ב)	פאליטישע איבערזיכט.	י. ל.
ג)	אחד העם און זיינע אידעען.	Ben-Nerio
ד)	יודישער דלות.	מענדל לעווין.
ה)	די יודישע וועלט.	
ו)	אלגעמיינע וועלט-נייעס.	
ז)	די התונה. ערצעהלונג.	מ. ספעקטאר.
ח)	דריי חופות. א מעשה.	ל. פרץ.
ט)	דער באנק בילעט פון א מיליאן פונט. פעלעטאן.	מארק טווען.

ה. תרס"א — וואכען־קאלענדער (לוח) — 1901

די טעג פון חודש	וואך	אב, ליפיעץ־יולי		נייער ס. יולי	אלט. ס. יולי
ה'	זונטאג			21	8
ו'	מאנטאג			22	9
ז'	דינסטאג			23	10
ח'	מיטוואך			24	11
ט'	דאנערס.	תשעה באב.		25	12
י'	פרייטאג			26	13
י"א	שבת	פרשת ואתחנן.		27	14

קורצע פערצייכנונגען פון דער יודישער געשיכטע.

טאג	יאהר	
ו	ה. שס"א	פערברענט עקדה"ש אין ליסאבאי 5 מענער און 12 פרויען.
„	ה. תט"ז	האבען אמסטערדאמער רבנים מחרים געווען ברוך שפינוזה.
ז	ה. רנ"ב	פערברענט אין וואלענציא (שפאניען) 250 יורען עקדה"ש.
ט	ג. של"ח	חרוב געווארען בית ראשון.
„	ג. תתי"ל	„ „ בית שני.
„	ג.תתפ"ב	צושטערט די פעסטונג ביתר.
„	ה. רנ"ב	פערטריעבען אלע יודען פון שפאניען.
„	ה.תרמ"ב	געקויפט געווארען די קאלאניע ראשון-לציון.
י	ה. ס"א	פערטריעבען די יודען פון פראנקרייך.
„	ה. של"ט	געשטארבען ר' יוסף הנשיא הערצאג פון נאקסאס.
יא	ה. ת"ל	פערטריעבען די יודען פון וויען און עסטרייך.

צו אבאנירען:

אין קראקא:
Administration „DER JUDE", Krakau, Gertrudy 16.

אין ווארשא:
Verlag „Achiasaf", Warschau, Postkiste Nr 25, mündlich: Twarda 6, Thür 4.

אין לאנדאן:
R. Mazin, Bookseller 100 Old Montague Str. London, E.

אין לאדז: ביי אונזערעם פערטרעטער:
S. Hochberg, Lodz, Cegielnianastr. 36.

דער „יוד" איז אויך איינגעטראגען אין דער צייטונגספרייזליסטע דער ק. ק. עסטרייכישען פאסט אונטער דער נומער: 1920 a Nachtrag VII.

ניי ערעפֿענטעס

האטעל „РОССІЯ“ ווארשא

נאוואַליפּקי נר׳ 8

עלעגאנטע צימער פֿון 60 קאפּ. און טייערער. באדעצימער, טעלעפֿאָן. כשר׳ה קיכע, קאנדיטעריי.

וואונדערליך ביליג! א זעלטענער צופאל

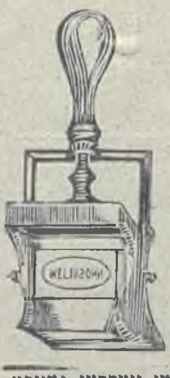

עהרער אַנצוקלאפּען אויפֿ׳ן טהיר א וויזיט קארט׳ן איז גלייכער צו בעשטעלען פיר זיך פאר א גאנץ ביליגע פּריי א נעגראווירטע מעשענע בלעטעל, מיט נאָמען און פאמיליע, פיין געארבעט, און בעדעקט מיט שווארצע עמאליע — די גרייס 17 סאנטים. × 6 סאנט. קאסט איבעראל 3 רו״כ און ביי מיר 1·15 מיט צושטעלען צו הויזע. די פרייזען פון מיינע קאָאוטשוק-סטעמפּלען זענען אויסער קאנקורענץ: ניקלירטעס שרייב גיצייג מיט א קאָאוטשוק סטעמפעל מיט׳ן נאָמען און פאמיליע, סטעמפעל אויף ליאק מיט 2 בוכשטאבען, פעדער, בליישטיפט 75 ק. מיט פּאָרטאָ, אָהן פּאָרטאָ 40 ק., די וואָס בעשטעלען 5 שטיק מיט איין מאָל צאָלען מעהר נישט צו 50 קאפּ. מיט פּאָרטא. בעשטעלונגען, געגען האנד-געלד פר. נאכנאמע.

אדרעס: ווארשא רימאַרסקאַ 3, וועליקסאהן. — אגענטען ווערדען געזוכט!

פּולווער Aragac (אראַגאַק).

אויס קאַווקאזער געוויקסען, איין מיטעל צו פֿערטילגען פליגען, מאללען, קאראלוהעס, פליי און אנדערע ווערם.

פֿערקויף אין אלען אַפּאָטהעק־מאַגאַזינען. פּרייז 60 30 און 15 ק.

ווייל עס גיבט פילע געפֿעלשטע און נאָכגעמאכטע, דאַריבער זאל מען מערקען אויף דער עטיקעטע מיט איין בארג פון 2 שפּיצען די אויפשריפטען: „די עטיקעטע איז בעשטעטיגט דורך דעם דעפארטאמענט פיר האנדעל און אינדוסטריע“

אויסשליסליכער פערקויף אויף פּראווינץ פוילען אין דער אקציען-געזעלשאַפט פיר חעמישע און אפּאָטהעקער אויסארבייטונגען פון

הײנריק וועלט, ווארשא, פּרזעיאזד 5, אייגענעם הויז. טעלעפֿאָן נר׳ 1059.

שפּיגעל־פאבריק

ל. אידעלזאָק, ווארשא

רימארסקא נר׳ 10

עמפפעהלט זיין גראָססעס לאגער פאָן פערשיעדענע שפּיגעל, שפּיגעלגלאָס, טרעמאָשפּיגעל או״וו.

פערקויף ענגרא עט דעטאַיל.

פריילינען און דאמען

קענען זיך אויסלערנען גוט שניידען און נייהען אין א קורצע צייט דורך בריעף אין זארגאן, רוסיש אין דייטש. די מעטאדע איז די בעסטע און די גרינגסטע. אפילו 12 יעהריגע מעדכען קענען זיך גוט אויסלערנען. ניט זוימט און פרענט אָן ביי:

Варшава, Госпожѣ Бертѣ Найдичъ

כירורגישע הינעקאלאגישע

פּריוואַט־קליניק

פון

ד״ר רייכשטיין און וואָועלבערג

אין ווארשא, לעשנא 31. די אנשטאלט געפינט זיך אין א גארטען. עס זענען דא שפּעציעלע צימער פיר קימפּעטארען (אָהנע מעלדונג). פּרייז פון 2 ביז 5 רו״כ. שטרענג כשר׳ע קיך. אמבולאַטאריום פון 10 ביז 12 אוהר.

ניי ערעפענטע אידישע קאנדיטאריי פון

געברידער קאָטליצקי,

ווארשא. נאוואליפקי 8.

(„האָטעל ראססיא“)

נעהמט אויף בעשטעלונגען אויף צוקער־געבעקס, קאָנפעקטען, מאראזשנאע טארטען, צעקאָלאדען, קרעמען א. ז. וו. אויף האָכצייטען און בעלער היער און אויך ארויסצושיקיין אויף דער פּראָווינץ צו מעסיגע פרייזען.

Парижская папиросная бумага

„Ле Дерніеръ Картушъ“

требовать исключительно гильз а также папиросныхъ книжекъ изъ настоящей французской бумаги „Ле Дерніеръ Картушъ“

Бумажка эта признана Химичес. Лабоpатр. Варшав. Императ. Университета САМОЙ ЛУЧШЕЮ.

Образцы бумажки разныхъ сортовъ высылаетъ безплатно.

ТОРГОВЫЙ ДОМЪ

Д. ЗИЛБЕРЛЯСТЪ

въ ВАРШАВѢ

Граничная улица № 6

דאנטיסט

בערלין־קרופּיצקי, ווארשא

נאַלעווקי נר׳ 7

ספּעציאליטעט־קינסטליכע צאָהנע קאראנען און בריקען ארבייט (אָהנע גומען).

!! רעפּערירט אין 2 שטונדען !!

אויפמערקזאם !!!

איך לערען בריעפליך אויף פּערזענליך כעמישע ארטיקלען מיט וועלכע פון יעדער פון זיי קען מען פיין עקסעסטירען, פּאָררערט גאנץ ווייניג קאפּיטאל; אויך גיב איך איין אגענטורע פון א וויכטיג ארטיקעל, אייגענע פאבריקאציאָן מיט זעהר גוטע קאנדיציעס.

אנטווארט מיט רעטור פאָסט.

Варшава, И. Матузону, Дѣльная 18.

אומזיסט פּראָספּעקט פון חעמישע וועשריי און בעטפעדערן רייניגונג

М. Салямонъ Бѣлостокъ Никол. ул.

מ. א. טאגער, פעטערבורג.

נעהמט אויף אויפטרעגע צו קויפען און פערקויפען פערשיעדענע וואַרען און אויך פרישע פרוכטען.

אדרעס:

М. О. Тагеръ С. Петербургъ, Коломенская 23.

אונענטבעהרליך פיר יעדעס יודישעס הויז

איזט דאָס נייערשיענענע בוך:

בית ישראל

מאראלשריפטען פיר דאס יודישע הויז.

יעדער פאמיליענפאטער, יעדע מוטער די איהר הויז נאך יודישער מאראל פיהרען וואָלען און איהרע קינדער אים גייסטע דער וואהרען יודישען זיטענלעהרע ערציעהען מעכטען, זאָלטען אונבעדינגט דיזע העכסטע ווערטפאָלע שריפט לעזען.

די אויספיהרליכע פאפולערע בעהאַנדלונג אין לייכטער אנגענעהמער יודיש־דייטשער שפראכע דער וויכטיגסטען פראגען ווי: זיטליכקייט, ליעבע, וואָהלטהעטיגקייט, הויזפריעדען, פריינדשאפט און פיעלע אנדערע, מאכט דיעזעס מערקווירדיגע, אין אונזער ליטעראטור איינציג דאשטעהענדע בוך, פיר די ווייטעסטען קרייזע דעם יודישען פובליקום אונענטבעהרליך און צוגענגליך, און זאָלטע עס אין קיינעם אינטעליגענטען יודישען הויזע פעהלען.

פּרייז 70 קאפּ׳ מיט פּאָרטאָ. פער נאכנאהמע 80 קאָפּ׳.

Л. И. Гиршовичу, Варшава, Новолипки 27.

לבעלי בריתי לזכרון תמיד!!!

אדריסתי היא רק בת ג׳ מלים:

Я. Нейдичъ Варщава.

ספּעציעל גראַוויר און חתימות

גוט און ביליג פערפערטיגע

М. А. СЛОБОДСКІЙ

Варшава, Гусья 5.

איך שיק אייך פר. פאָסטנאכנאהמע.

!! מעבלירטע צימער !!

מוסטערהאפט זויבער און בעקוועם איינגעאָרדענט, אים פרייזע פון 50, 60, 75, 90, 1,25, 1,50 ביז 2 רו״כ א טאָג. באדע־צימער (וואננעס), גאזבעלייכטונג. רעעלע בעהאנדלונג און פינקטליכע בעדיענונג. מיטטאגע פריזע און שמאקהאפטע פון 35 קאפּ. אָן, סאמאָווארען א 10 קאָפּ.

ה. דוואָרעצקי, סט.־יערסקאַ נר׳ 34.

Меблированныя комнаты Х. М. Дворецкаго, Варшава Св. Георгія 34.

אהוב את המלאכה

אלע סארטען שפּיגעל - מאַבען גרינדליך לערנט אויס דורך בריעפע

דער 25 יעהריגער פּראקטיקאנט אין די שפּיגעלפאבריקאציאָן

Юдка Вейнблятъ

Варшава, Слизская 22.

מיין מאַנופאקטור־דעטאיל־געשעפט פון פערשיעדענע מאָסקויער און לאָדזער וואָלענע און בוימוואָלענע ווי אויך ווייסווארען האבע פון 8־טען יולי איבערטראגען אויף דער דזיקא שטראסע נר׳ 9 עקע פּאוויא, און עמפפעהלע מיינע געעהרטע קונדשאפט איין רייכעס לאגער און צו ביליגסטען פרייזען.

האָכאכטונגספאל זעליג קרעמער, דזיקא 9 עקע פּאוויא

III. Jahrgang. **DER JUDE.** Nr. 29

דער יוד

צייטשריפט
פיר אלע יודישע אינטערעסען.
ערשיינט יעדע וואך.
פערלאג: חברת „אחיאסף“.

דער פרייז פיר רוססלאנד:
גאנץ-יאהרלין —.5 רוביל.
האלב-יאהרלין —.3 רוביל.
פירטעל-יאהרליך 1.50 רוביל.
מען קען אויך אויסצאהלען אין 3 ראטען:
ביים אבאנידען — 2 רוביל
דען 1טען אפריל — 2 ״
דען 1טען אויגוסט — 1 ״
ענדערען די אדרעססע קאסט 20 קאפ.

אבאנאמענטס פרייז יאהרליך:
אסטרייך-אונגארן —.12 קראנען.
האלביאהריג —.6 ״
פירטעליאהריג —.3 ״
דייטשלאנד —.10 מארק.
ארץ ישראל —.12 פראנק.
אנדערע לענדער —.15 ״
אמעריקא, ענגלאנד —.10 שילינג.

פרייז פון מודעות (אנצייגען):
פיר יעדע קליינע שורה פעטיט 20 העלער, 25 פפעניג, 10 קאפ.

Erscheint Donnerstag.

Krakau, 18 Juli 1901. נומר 29. קראקויא, אב תרס״א.

יודישע פאבריקען.

דער שווערער האנדעלסקריזיס וואס איז די לעצטע פאר יאהר געווען אין פוילען, האט זיך שטארק אבגערופען אויך אויף דעם שטאנד פון די פאבריקאציאן. ניט נור יודישע געשעפטען, נאר אויך יודישע פאבריקען האבען נעפלאצט איינע נאך דער אנדערער, בעת די פוילישע פאבריקען זענען געבליבען אויסגעהיט פון די פורעניות׳ען און האבען ארויסגעוויזען אין זיך מעהר קראפט אויסצוהאלטען די שווערע צייטען. צווישען די טעמים, מיט וועלכע מען האט געוואלט זיך ערקלערען אזא פאקט, האט מען געבראכט, אז די יודען זענען איבערהויפט ווייניג פעהיג צו פאבריקאציאן (די פוילישע אנטיסעמיטישע צייטונגען), אדער מען האט נעזאגט, אז די יודען ארבייטען ניט רעעל און שטעלען זייערע פאבריקען אויף שווינדעל. דאס איז אבער אליך ניט אמת און ניט אין דעם דארף מען זוכען די סבה פון דער שוואכקייט, וועלכע האבען ארויסגעוויזען די יודיש-פוילישע פאבריקען אין די שלעכטע צייטען.

אין רוסיש פוילען זענען די יודען אין דער פאבריקאציאן שטארק פערטרעטען. אנ׳ערך פון 30 פראצענט פאבריקען געפינען זיך אין יודישע הענד, און די יודישע ענערגיע זעהען מיר ארוים אין דעם, דאס מיר גע־פינען יודען אין אלע זייטען פון דער פאבריקאציאנסארבייט. אין קאלי־שער און פעטראקאווער גובערניעס פערנעהמען זיי זיך מיט מאניפאקטור, אין ראדאמער גובערניע זענען זיי שטארק פערטרעטען אין די פאבריקען פון אייזענגיסעריי און עמאילווערק, און אין קעלעצקער גובערניע געהערען כמעט אלע זענ־פאבריקען אדער טארטאקען צו יודען. אין פיעל ערטער פון רוסיש־פוילען זענען די יודען די ערשטע געווען, וועלכע האבען גע־גרינדעט פאבריקען און וועלכע האבען פיעל מיטגעהאלפען דעם אויפ־בליהען פון דער פאבריקאציאן אין לאנד. אזוי איז צום ביישפיעל אויפ־געשטאנען די אייזענגיסעריי „פידאר“ אין א גאנץ פערלאזענעם און פער־ווארפענעם ארט; אזוי איז א דאנק צוויי יודען אויסגעוואקסען אין קאנסק, וואו מען האט קיינמאל ניט געהערט דאס פייפען פון א מאשין, די גיסעריי „סלאוויאנין“, וועלכע פערשאפט חיונה 200 ארבייטער. איין אנדער יוד האט אין דערזולבער גובערניע געמאכט א ציגעלניע, וועלכע האלט אויס מיט ציגעל גאנץ דעמבראוונא.

פון דער גרויסער צאהל יודישע פאבריקען (אין קאנסקער אויעזד אליין געפינען זיך 9 יודישע אייזענגיסערייען, יודישע טארטאקען, אין קעלעצקער גובערניע געפינען זיך 16 א. ז. וו.) און פון דעם גוטען נאמען, וועלכע זייערע אויסארבייטונגען האבען אויף די מערק, קען מען דאך די יודען ניט בעשולדיגען, דאס זיי ווייזען ארויס צו ווייניג אונטערנעהמונגס־גייסט אדער דאס זיי זענען ניט גענוג פעהיג צו פאבריקאציאן, — און דאך האבען די יודישע פאבריקען וועניגער קראפט, פאלען פיעל גיכער, ווי די קריסטליכע פאבריקען. פאר וואס איז דאס?

איטליכער וויים, אז קיין איינציג גרויסעס געשעפט קען ניט געפיהרט ווערען אהן קרעדיט, דערהויפט איז דער קרעדיט נייטהיג אין דער פאב־ריקאציאן, און דא, אין דער מעגליכקייט צו קריגען גרינג און ביליג קרעדיט, זעהען מיר דעם גרויסען אונטערשיעד צווישען די יודישע און פוילישע פאבריקען אין פוילען. קיין פאלק פערשטעהט ניט אזוי גוט די וויכטינקייט פון נאציאנאלער ארבייט ווי די פאליאקען, וועלכע אונטער־שטיצען תמיד יעדע גייסטיגע און עקאנאמישע אונטערנעהמונג, וואס ווערט נאר געשאפען פון זייערע ברידער. די פוילישע פאבריקען קריגען דערום פיעל לייכטער ווי די יודען קרעדיט אין די קריעדיטגעזעלשאפטען, וועלכע זענען פארהאן אין יעדער גובערניע, זיי קריגען פיעל לייכטער קרעדיט אין די בענק, וועלכע געפונען זיך אין פוילישע הענד, זיי קריגען אויך אפט א גרויסען און ביליגען קרעדיט פון פערשידענע פוילישע פריוואט־געזעלשאפטען סיי אוים רוסלאנד, סיי אוים אויסלאנד, וועלכע זענען שוין פאר די יודישע פאבריקען אין גאנצען פערשלאסען. און דאס פעהלען פון קרעדיט פאר יודען איז די עיקר־סבה, פאר וואס די יודישע פאברי־קאנטען האבען געמוזט אדער פערקלענערען זייער אויסארבייטונג אדער אין גאנצען צומאכען זייערע פאבריקען אין דערזעלבער צייט, ווען די פוילישע פאבריקען, א דאנק דער שטיצע און הילף פון זייערע ברידער, האבען אויך אין די שלעכטע צייטען געארבייט מיט דער נעוועהנליכער ארדנונג און קראפט.

מען רעדט פון פערשידענע יודישע קלאסען, וועלכע געפינען זיך אלס יודען אין א בעזונדער שטעלונג, קיינעם איז אבער ניט איינגעפאלען, אז אויך די יודישע פאבריקאנטען שטעהען ניט גלייך מיט די קריסטליכע, און אז אויך יעדען פון זיי קומט אוים פיעל שווערער זיך דורכצושלאגען ווי דעם נישט יודען, און אז אויך זיי פערנעהמען אין זייער ארבייט די־זעלבע לאגע, ווי אנדערע קלאסען יודען אין זייער לעבען. אויך די יודישע פאבריקאנטען געפינען זיך אלס יודען אין א פיינדליכער סביבה און דערצו פעהלט זיי נאך אויך די הילף און אונטערשטיצונג פון זייערע ברידער, און עס איז דערום קיין וואונדער אז די יודישע פאבריקאנטען זענען

גלייך מיט אַלע זייערע אָרימע ברידער די ערשטע כפרה־היהנדעל ביי יעדער שווערער צייט, ביי יעדען קריזיס.

מיר מיינען אָבער דערמיט ניט ארויסצורופֿען רחמנות צו אונז פֿאַבריקאַנטען, נאָר מיר ווילען נור אויפֿווייזען, אַז עס איז דאַ אַ פּונקט, אין וועלכען די אינטערעסען פֿון די יודישע פֿאַבריקאַנטען קענען זיך פֿעראייניגען מיט די אינטערעסען פֿון יודישען המון.

די יודישע פֿאַבריקען פֿעהלט קרעדיט. אין דעם קען זיי פֿיעל בעהילפֿיג זיין די חברה יק"א, וואָס אונטערשטיצט אומעטום אין דער וועלט יעדע אַרבייט, וואָס קען נור פֿערבעסערען דיווירטשאַפֿטליכע זייט פֿון יודישען לעבען. יק"א קען שטיצען די יודישע פֿאַבריקען, אָבער אַזוי אַז די שטיצע זאָל קענען ברענגען נוצען ניט נור די פֿאַבריקאַנטען אַליין, — דען צו דעם איז דאָך געוויס יק"א ניט בעשאַפֿען געוואָרען, — נאָר אויך די גרויסע יודישע מאַסען. יק"א דאַרף געבען די פֿאַבריקאַנטען ביליגען קרעדיט, זי דאַרף מיטהעלפֿען ביי דער גרינדונג פֿון נייע פֿאַבריקען, אָבער מיט דעם תּנאי, אַז די געשטיצטע פֿאַבריקען זאָלען האַלטען יודישע אַרבייטער. אין די איצטיגע יודישע פֿאַבריקען אין פּוילען איז די צאָהל פֿון יודישע אַרבייטער גאַנץ קליין, די יודען נעהמען ניט גערן אויף די יודישע אַרבייטער, ווייל מען האָט פֿאַר זיך ניט קיין געניטע מאַסע, וועלכע איז ניט איינגעוועהנט צום פֿאַבריקס־לעבען און צו דער פֿאַבריקס־אַרבייט, אָבער עס איז אויסער יעדען ספק, אַז די יודישע מאַסע קען גרינג ערצויגען ווערען צו גוטע און פֿעהיגע אַרבייטער. דורך די אַרבייט פֿון יק"א אין דער דאָזיגער ריכטונג וואָלטען טויזענדער יודען, וואָס געהען אַרום ליידיג און שטאַרבען צעהן מאָל אַ טאָג פֿאַר הונגער, זיך ערוואָרבען איין עהרליכען און שענעם פֿערדינסט. וואָלט מען נור צוגעצויגען דעם יודישען המון צו דער פֿאַבריקסאַרבייט, וואָלט מיט דעם גיך געקענט געפֿונען ווערען אַ וועג, ווי צו פֿערבעסערען די עקאָנאָמישע לאַגע פֿון אונזערע ברידער. אין דעם פּונקט געהען די אינטערעסען פֿון די יודישע פֿאַבריקאַנטען און פֿון דעם גרויסען אָרימען יודישען המון צוזאַמען — און דאַ קען יק"א האָבען פֿאַר זיך אַ גרויס און ניצליך פֿעלד פֿאַר איהר אַרבייט.

א פֿאַבריקאַנט.

פּאָליטישע איבערזיכט.

די נאַציאָנאַלע פּאָליטיק אין עסטרייך.—דער פּראַגער יום־טוב.— די האַנדעלספּאָליטיק צווישען רוסלאַנד און אַמעריקא. — ביולאָווס נסיעה קיין פּעטערבורג. — האָהענלאָהעס טויט.

די שוויריגקייטען, וועלכע ליגען פֿאַר עסטרייך אין דער פֿעראייניגונג פֿון פֿערשידענע פֿעלקער, טרעטען אַרויס פֿון דאָס ניי ביי יעדער געלעגענהייט. די נאַציאָנאַלע פֿראַגען קענען ניט פֿערשטיקט און ניט ענטשידען ווערען. אין דעם איצטיגען סעזאָן פֿון די פּאַרלאַמענטען (לאַנדטאַגען, סיימען) אין די איינצעלנע עסטרייכישע לענדער זענען אומעטום אויפֿגעוואָרפֿען געוואָרען נאַציאָנאַלע פֿראַגען, וועלכע וואַרטען מיט אונגעדולד אויף אַ גיכע תּשובה. אין גאַליצישען לאַנדטאַג האָבען די רוסינען (זייער צאָהל איז גור עטוואָס ווייניגער פֿאַר די פּאָליאַקען) פֿערלאַנגט, אַז די לעקציעס אין לעמבערגער אוניווערזיטעט זאָלען געהאַלטען ווערע ניט נור אין פּויליש, נאָר אויך אין זייער קליין־רוסישער שפּראַך, ווייטער האָבען זיי פֿערלאַנגט צו גרינדען רוסינישע פֿאָלקסשולען און מיטעלשולען; אין מעהרען האָבען געפֿאָדערט די טשעכען גרעסערע נאַציאָנאַלע

פֿעלעטאָן.

דער באַנק־בילעט פֿון אַ מיליאָן פֿונט.

פֿון מאַרק טווען.

(פֿאָרטזעטצונג).

עס האָט אַוודאי אַ גאַנצע מינוט געדויערט, ביז איך בין געקומען צו מיר און געוואוסט, וואָס טהוט זיך מיט מיר. דאָס ערשטע האָט זיך מיר אין אויג געוואָרפֿען דער בעל־הבית פֿון דער קראָם, וואָס איז געשטאַנען ווי פֿערשטיינערט מיט אויסגעגלאָצטע אויגען אויף דעם באַנק־בילעט. עס האָט אויסגעזעהן, ווי ער וואָלט פֿאַר איבעראַשונג נישט אין שטאַנד געוועזען מיט איין אבר צו ריהרען. באַלד טאַקי אין דערזעלבער סעקונדע איז מיר איינגעפֿאַלען אַ וואוילע המצאה, וואָס ביי מיין לאַגע איז עס געווען די איינציגע ריכטיגע זאַך, וואָס איך האָב געקענט טהון: איך האָב דעם באַנקבילעט דערלאַנגט דעם קרעמער אין דער האַנד אַריין און געזאָגט מיט זעהר אַ זיכערען און מוטהיגען טאָן:

„ביטע, גיט מיר רעשט".

מיינע ווערטער האָבען בערוהיגט דעם קרעמער, וואָס איז אויך געווען זעהר פֿערוואונדערט און צורידערט. ער האָט זיך גענומען ענטשולדיגען אַז ער איז נישט אין שטאַנד אויסבייטען דעם באַנקבילעט און קען איהם נישט נעהמען ביי מיר. נאָר אָנקוקען איהם און בעטראַכטען פֿון אַלע זייטען דאָס איז ער גאָר נישט מיעד געוואָרען, ער האָט זיך נישט געקענט זאַט אָנקוקען. אָנריהרען אָבער מיט דער האַנד האָט ער מורא געהאַט, אַ שטייגער דאָס וואָלט געווען אַזאַ הייליגע זאַך, וואָס אַ פּראָסטער בשר־ודם טאָר זי נישט אין דער האַנד אַריינגעהמען.

„איך האָב זעהר עגמת נפֿש, וואָס איך מוז אייך בעמיהען", ענטפֿער איך, "איך אָבער האָב גערעכענט, אַז איהר וועט מיר רעשט געבען, איך האָב קיין אַנדער געלד נישט ביי זיך".

„דאָס מאַכט נישט אויס", זאָגט ער, ער קען מיר באָרגען ביז צום אַנדערען מאָל. איך האָב איהם דערויף געזאָגט, אַז עס קען זיין, אַז דאָס וועט לאַנג געדויערען, ביז איך וועל איהם אָבגעבען זיין חוב; און ער פֿערזיכערט מיך נאָך אַמאָל, אַז איך ברויך מיך לגמרי נישט צו קומערען וועגען דעם, אַז איך קען נעהמען, וואָס איך וויל ביי איהם צו יעדער צייט, און אויפֿהאַלטען איהם מיט'ן געלד, ווי לאַנג נור איך וויל. ער איז דאָך נישט אַזאַ נאַר, אַז ער זאָל אַזאַ רייכען מאַן, ווי איך, נישט געטרויען קיין חוב, בלויז דעריבער ווייל ער האָט זיך ערלויבט אַרויסצוגעהן אויף דער גאַס אין לייכטע קליידער, כדי צו זיין מיט אַלע גלייך אָנגעטהון. דערויף זענען עטליכע קונים אַריינגעקומען, ער ווינקט צו מיר מיט'ן קאָפּ, איך זאָל דעם באַנקבילעט צוריק אַריינלעגען אין קעשענע. און אַז איך בין אַרויסגעגאַנגען פֿון געוועלב, האָט ער זיך צו מיר געניינט אַ פּאָר מאָל מיט גרויס כבוד און בעגלייט מיך ביז צו דער שוועל. איך האָב מיך צוגעאיילט צוריק צו דעם הויז פֿון די צוויי ברידער, צו זאָגען זיי וועגען דעם באַנקבילעט וואָס זיי האָבען אוודאי מיר על־פּי־טעות דערלאַנגט. איך האָב מורא געהאַט, איך זאָל נישט אַריינפֿאַלען אין דער פּאָליציי'ס הענד, חאָטש בעשטראָפֿט צו ווערען האָב איך נישט קיין מורא געהאַט, נאָר איך קען אָבער גאַנץ גוט די וועלט און וויים, אַז ווען אַ מיליאָנער האָט נעהאַט אַ טעות צו געבען אַ מיליאָן דאָלאַר אַנשטאָט איין דאָלאַר, וועט ער דעם כעס אויסלאָזען צו מיר, און נישט אויף זיך אַליין, וואָס האָט געמאַכט דעם טעות.

אַז איך בין צוגעקומען נאָהענט צום הויז, האָב איך מיך אַביסיל בערוהיגט, ווייל אַרום ביי'ם הויז איז געווען שטיל און רוהיג; מוז דאָך זיין, האָב איך געקלעהרט, אַז זיי ווייסען נאָך נישט פֿון דעם טעות. איך האָב אָנגעקלונגען. דער אייגענער לאָקיי עפֿענט מיר די טיהר. איך האָב מיך געפֿרעגט וועגען די ביידע הערען.

„זיי זענען אַוועק". ענטפֿערט ער מיר מיט אַ הויכען, קאַלטען טאָן, ווי געוועהנליך אַ לאָקיי־טאָן ברויך צו זיין.

— אַוועק? וואו אַהין?

— אַוועקגעפֿאָהרען.

רעכטע אין די שולען, אין דאלמאציען איז ענטשטאנען איין סכסוך צווישען די איטאליענער מיט די סלאווישע קראאטען א. ז. וו. ווי ווייט עס געהען זיך פונאנדער די סלאווען און דייטשען אין זייער פאליטיק, זעהען מיר גענוג קלאר אין דער פראגע וועגען דעם דרייבונד. בעת די עסטרייכישע דייטשען האלטען זיך אלע פעסט פאר דעם בונד מיט דייטשלאנד, זוכען די עסטרייכישע סלאווען אויס שנאה צו די דייטשען אנדערע פריינד אין דעם סלאווישען רוסלאנד און אין דעם דייטשפיינדליכען פראנקרייך.

אין פראג, אין דער הויפטשטאדט פון בעהמען, איז געווען דאס פעסט פון די טשעכישע גימנאסטישע פעריינען. צו דעם פעסט זענען אנגעקומען פיעל געסט. צווישען זיי אויך די פערטרעטער פון פאריזער מאגיסטראט און איין רוסישער גענעראל. דעם יום טוב האבען די טשעכען איינגעריכטעט מיט גרויס גלאנץ און האבען איהם אויסגענוצט פאר איין אגיטאציאן געגען דייטשלאנד און פאר די פריינדשאפט מיט רוסלאנד און פראנקרייך. די רעדע פון דעם רוסישען גענעראל, אין וועלכער ער האט אויפגעמונטערט די טשעכען צו זוכען זייער צוטרוי און הילף אין דעם גרויסען סלאווישען רוסלאנד, האט אנגעמאכט זעהר בייז בלוט ביי די דייטשען, וועלכע הדוש'ען זיך, ווי אזוי האט א רוסישער גענעראל זיך געקאנט ערלויבען אין א פרעמדער מדינה צו האלטען א רעדע געגען די רעגירונג. פאר אונז איז נור וויכטיג דער פונקט, וואס ווייזט אונז ווי טיעף עס איז די שפאלטונג צווישען די דייטשע און סלאווישע פעלקער אין עסטרייך און ווי נייטהיג עס איז צו געפינען א וועג, וועלכער זאל געבען גענוג פרייהייט די נאציאנאלע געפיהלען פון די פערשידענע נאציאנען.

די איצטיגע פאליטיק איז איין האנדעלספאליטיק און דערום שפילען אין איהר איצט די האנדעלסקאנטראקטען א גרויסע ראלע. פיעל אויפזעהען מאכט די האנדעלס מלחמה, וואס איז איצט צווישען רוסלאנד און די פעריינגטע שטאטען פון אמעריקא. ווי אונזערע לעזער איז בעקאנט, האבען די פעריינגטע שטאטען געהעכערט די אבצאהלונג אויף רוסישען צוקער, ווייל זיי בעשולדיגען די רוסישע רעגירונג, דאס זי צאהלט די פאבריקאנטען ארויס א רובל מיט 75 קאפ. פאר יעדען פוד צוקער, וואס ווערט ארויסגעפיהרט קיין אויסלאנד, כדי דערמיט צו ערלייכטערען די קאנקורענץ. אויף די געהעכערטע אמעריקאנישע אבצאהלונגען האט רוסלאנד פון איהר זייט געהעכערט די אבצאהלונגען אויף אמעריקאנישע אייזען און מאשינען. אזא אבצאהלונגס־מלחמה שאדט דעם האנדעל פון דיביידע מלוכות, און זיי ביידע בעמיהען זיך ווי עס איז ווידער דורכצוקומען, עס ווערט דערום געפיהרט א קארספאדענץ צווישען די פינאנץ־מיניסטעריען פון די ביידע מלוכות, אין וועלכער יעדעס ווייזט אויף זיין גערעכטיגקייט. הערר וויטע האט ערקלערט, אז דער רובל מיט 75 קאפ ווערט ארויפגעלעגט אקציז אויף דעם צוקער, וואס ווערט פערקויפט אין רוסלאנד, דער ארויסגעפיהרטער צוקער ווערט פריי פון דעם אקציז און דער פאבריקאנט קריגט ניט פון דער רעגירונג צוריק מיט מזומן געלד דעם איינגעצאהלטען אקציז, נאר ער קריגט בלויז א שיין, נאך וועלכען עס ווערט פון דעם קומענדיגען אקציז אבגערעכענט די בעטרעפענדע סומע. דער רוסישער מיניסטער זעהט אין דעם ניט קיין שטיצע פאר דעם האנדעל מיט אויסלאנד, נאר אין דעם הויכען אקציז פאר דעם צוקער אין רוסלאנד זעהט ער בלויז א מיטעל צו שטיצען די צוקערפאבריקאציאן אין רוסלאנד, כדי עס זאל ניט צו פיעל פערגרעסערט ווערען.

— מיט וועלכער באהן? אויף וועלכען וועג?

— עס דאכט זיך, פון ענגלאנד ארויס.

— פון ענגלאנד?

— יא.

— אבער זאגט, מיט וועלכען וועג?

— דאס קען איך אייך נישט זאגען.

— ווען קומען זיי צוריק?

— אין א חודש ארום, אזוי זאגען זיי.

— אין א חודש ארום! אח, דאס איז גאר שרעקליך! זאגט מיר דאך א שטאדט, וואו זיי וועלען זיך אויפהאלטען, איך זאל זיי קענען איין ווארט איבערגעבען. עס איז זעהר א וויכטיגע זאך.

— אין אמת אריין, אז איך קען נישט. איך ווייס נישט וואוהין זיי זענען געפאהרען.

— אזוי מוז איך מיט איינעם פון זייער פאמיליע זיך דורכרעדען.

— די פאמיליע איז שוין זייט זעקס חדשים אונטערוועגנס — אין מצרים, צי אין אינדיען זענען זיי איצט.

— הערט, דא איז א גרויסער טעות געשעהן. נאך היינט וועלען די הערען געוויס צוריקקומען, זאלט איהר זיי זאגען, אז איך בין דא געווען, און וועל אזוי לאנג נעהן אהער, ביז די זאך וועט קומען אין ארדנונג. זאלען זיי זיין גאנץ רוהיג.

— איך וועל אזוי זאגען, אז זיי וועלען קומען. איך ערווארט זיי אבער נישט. זיי האבען מיר געזאגט, אז איהר וועט אין א שעה ארום נאך זייער אבריוזען דא זיין, און אז ווען איהר וועט קומען, זאל איך אייך זאגען, אז אלץ איז אין ארדנונג, זיי וועלען שוין צו דער ריכטיגער צייט צוריק זיין און וועלען אייך אבווארטען.

איך מוז אלזא אוועקגעהן. א מין רעטעניש אהן בעשייד! מיר האט זיך געדאכט, אז איך וועל מיין פערשטאנד פטר'ען, קלעהרענדיג. „זיי וועלען צו דער רעכטער צייט צוריק זיין" וואס מיינט דאס דער פסוק? זעהט איהר! אין בריעף וועל איך אוודאי געפינען א בעשייד, איך האב געהאט פערגעסען וועגען איהם! איך האב ארויסגענומען דעם בריעף פון קעשענע און לעז אין איהם אזוי:

„פערשטענדיג און עהרליך זענט איהר, דאס זעהט מען אין אייער פנים אן. וויטער פערשטעהען מיר, אז איהר זענט דא א פרעמדער און האט קיין געלד ביי זיך. בייליגענד ערהאלט איהר איין סומע געלד, וועלכע ווערט אייך פערליהען אהן פראצענט אויף א טערמין פון דרייסיג טאג. נאך דעם טערמין קומט צוריק אין דעם הויז אריין. איך האב מיך וועגען אייך געוועט. און אז איך וועל געווינען, בעקומט איהר די בעסטע שטעל וואס איך קען נור ביי מיר געבען. ד. ה. געוועהנליך א שטעל אין א געשעפט, וואס זאל אייך נישט פרעמד זיין און צו וועלכען איהר זאלט טויגען".

— קיין אונטערשריפט, קיין אדרעס, קיין דאטע. —

אט אזוי האב איך מיך געפונען אין זעהר א שווערער לאגע. דער לעזער מיינער ווייסט שוין אין וואס דא איז געגאנגען, איך אבער האב דעמאלס נאך פון גאר נישט געוואוסט. פאר מיר איז דאס געווען א מין טיעפעס בעהאלטענעס רעטעניש. איך האב קיין בעגריף נישט געהאט, אין וואס דא האנדעלט זיך, צי מען וויל מיר שלעכטס אדער גוטס טהון דערמיט. איך האב מיך געזעצט אברוהען אויף א באנק און גענומען גוט איבערטראכטען די זאך און בעשליסען זיך וועגען דעם, וואס איך ברויך ווייטער צו טהון.

נאך א שעה זיצען און קלערען איז ביי מיר געבליבען אזוי: צי די צוויי הערען ווילען מיר גוטס טהון אדער שלעכטס, דאס איז א פראגע, אויף וועלכע איך קען נישט געפינען קיין ענטפער — איבער דעם ברויך איך רוהיג צו זיין און צוצוקוקען דאס גרייטע. געוויס האנדעלט זיך דא אין עפיס א וויטץ, מען וויל עפיס א שטיקיל אנטהוען, עפיס א זעלכעס, וואס איך קען אויף קלאר נישט וויסען — איבער דעם טאקי ברויך איך נאך אמאל רוהיג צו זיין. וועגען מיר האט מען זיך געוועט, אויף וואס פאר איין ארט, ווייס איך נישט — ברויך איך ווידער רוהיג צו זיין. און אז איך בין שוין געווארען פארטיג מיט די איבערקלעהרונגען, האב איך ערשט

סערט ווערען די פאַבריקאַציאָן און כדי עס זאָלען ניט געגרינדעט ווערען צו פיעל צוקערפאַבריקען.

פיעל וויכטיגער איז די פראַגע וועגען אַ האַנדעלסקאָנטראַקט צווישען רוסלאַנד און דייטשלאַנד. דאָ ווערען אָנגעריהרט פיעל טיעפער די האַנדעלסאינטערעסען פון פערשידענע קלאַסען אין די ביידע מלוכות. דער סכסוך צווישען רוסלאַנד און אַמעריקאַ איז אַ גענוג קלאָרעס צייכען, אַז אויב דייטשלאַנד וועט נור העכערען די אָבצאָהלונגען אויף געטריידע, וועט רוסלאַנד פון איהר זייט העכערען די אָבצאָהלונגען אויף דייטשע פאַבריקאַטען. הערר וויטע האָט דאָס אויך גאַנץ אָפען ארויסגעזאָגט אין זיינעם אַ ארטיקעל, וועלכער האָט אָנגעמאַכט גרויס אויפזעהען אין דייטשלאַנד. גראַף ביולאָוו הויבט אָן איינצוזעהן, אַז ער איז פערגאַנגען צו ווייט אין די הבטחות, וואָס ער האָט געגעבען די דייטשע פּאָמעשציקעס, און וויל געהן אַביסיל צוריק. ער פערשטעהט גאַנץ גוט, אַז די רעגירונג קען זיך איצט מעהר ניט אומקעהרען צו דער פריהערדיגער האַנדעלספּאָליטיק פון ביסמאַרקען. די דייטשע פאַבריקאַציאָן איז אין די לעצטע 10 יאָהר צו שטאַרק געוואָרען, מען זאָל זיך קענען ניט רעכענען מיט איהרע בעדערפענישען, מיט וועלכער עס זענען אויך פערבונדען די אינטערעסען פון מיליאָנען אַרבייטער. אויך די אויפרעגונג אין עסטרייך און איטאַליען איז זעהר שטאַרק געגען די העכערע אָבצאָהלונגען אויף פרעמדעס געטריידע, און דייטשלאַנד מוז זיך אויך רעכענען מיט דער פּאָליטיק פון איהרע בעפריינדעטע מלוכות. צוגלייך אָבער וויל דאָך די דייטשע רעגירונג איינשטילען די פּאָמעשציקעס, אין וועלכע זי געפינט תמיד אַ שטיצע פאַר דעם טראָן, און דערום זוכט זי אַ פשרה, וועלכע זאָל קענען צופרידען שטעלען אי רוסלאַנד, אי איהרע גרויסע לאַנדבעזיצער. צו דעם צוועק פאָהרט אין גיכען גראַף ביולאָוו קיין פעטערבורג, כדי צוזאַמען מיט דעם רוסישען פינאַנץ־מיניסטער אויסצואַרבייטען אַ וועלכען ס'איז דרך, וועלכער זאָל מעגליך מאַכען די ערנייערונג פון דעם האַנדעלסקאָנטראַקט. די נסיעה פון דעם דייטשען קאַנצלער קיין פעטערבורג רעדט אַליין פאַר זיך און זי ווייזט, אַז אין דייטשלאַנד איז מען געניינגט נאָכצוגעבען.

דער פריהערדיגער דייטשער קאַנצלער פירסט האָהענלאָהע איז פּלוצלינג געשטאָרבען 83 יאָהר אַלט. ער איז געוועזן דער דריטער קאַנצלער פון דעם פעראייניגטען דייטשען קייזערטהום (דער ערשטער איז געוועזן ביסמאַרק, דערנאָך איז געוועזן קאַפּריווי). זיין הויכע שטעלע האָט ער פערנומען 4 יאָהר. דער פירסט איז שוין געוועזן צו אַלט און צו שוואַך, ער זאָל קענען שפּיעלען אַ וועלכע ס'איז ראָליע אין דער דייטשער פּאָליטיק, ער איז געוועזן זעהר אַ שלעכטער רעדנער און פלעגט אין פּאַרלאַמענט אַלעמאָל בלייבען גאָר אין גאַנצען אין שאָטען. מיט זיין ווייניג זעלבסשטענדיגער ראָליע האָט ער אָפט געגעבען מאַטעריאַל פאַר די דייטשע וויצבלעטער. אָבער ניט שטענדיג איז דער פירסט געשטאַנען אין שאָטען, אין די פריהערדיגע יאָהרען האָט ער פערנומען אַ גאַנץ אַנדערע שטעלונג. ער איז לאַנגע צייט געוועזן ערשטער מיניסטער אין בייערן און דאָרט האָט ער קונה־שם געוועזן מיט זיין ליבעראַליזם און מיט זיין פּאָליטיק, אין וועלכער ער האָט שטענדיג זיך געסטאַרעט פאַר די איינהייט פון די דייטשע פעלקער. נאָך דער פראַנצויזישער מלחמה איז ער לאַנג געוועזן געזאַנדטער אין פּאַריז און האָט זיך תמיד בעמיהט צו שטילען די ברענענדע שנאה צווישען פראַנקרייך און דייטשלאַנד, דערנאָך איז ער ביז צו זיין קאַנצלערשטעלע געוועזן דער שטאַט־

געגומען טראַכטען, וואָס איך ברויך ווייטער צו טהון. איבערגעלעגט האָב איך מיר אַזוי: אַז איך זאָל געהן אין די ענגלישע רעגירונג'ס באַנק און בעטען, מען זאָל דעם באַנקבילעט שטעלען אויפ'ן רעכנונג פון די צוויי העררען, וועט מען עס אוודאי טהון, ווייל דאָרט קען מען אוודאי די צוויי הערען און מען ווייס, ווער עס האָט זיי געקויפט. נאַר מיך וועט מען דאָך געוויס פרעגען, ווי אַזוי דער באַנק־בילעט קומט צו מיר. וועל איך זאָגען דעם אמת, וועט מען מיך האַלטען פאַר משוגע און אָבשיקען אין דול־הויז אַריין! זאָל איך ווידער ליגען זאָגען, קען מען מיך אויף דער שטעל אַרעסטירען. דאָס אייגענע וועט געשעהן, אַז איך זאָל פּרובען דעם באַנק־בילעט ערגיץ־אַנדערש אויסבייטען. איך מוז די שווערע לאַסט מיט מיר שלעפּען ביז יענע הערען וועלען צוריקקומען, צי איך וויל צי נישט. פאַר מיר האָט זי קיין שום ווערטה נישט, ווי אַ פולע האַנד אש, און דאָך מוז איך זי טראָגען און היטען, ווי איין אויג אין קאָפּ, בשעת ווען איך אַליין וועל מוזען געהן בעטלען, מיין לעבען צו דערהאַלטען. איך קען דעם מיליאָן אפילו קיינעם נישט אַוועקגעבען, איך זאָל וועלען, ווייל נישט נור קיין עהרליכער מענש, נאָר אפילו אַ קעשענע־גנב וועט עס נישט וועלען נעהמען אין דער האַנד אַריין, און וועט נישט וועלען האָבען דערמיט צו טהון. זיי, די צוויי ברידער קענען גאָר רוהיג שלאָפען — אפילו איך זאָל דעם באַנק־בילעט פערליערען אָדער פערברענען. ביי'ם ערשטען פאַל, ברויכען זיי נור אָנצוזאָגען, מען זאָל אויף דעם בילעט ניט צאָהלען. דער וואָס וועט איהם נעפינען קען מיט איהם גאָר נישט מאַכען! אין צווייטען פאַל, בעצאָהלט זיי די באַנק צוריק די גאַנצע סומע. איך אָבער מוז אַ גאַנצען חדש אַרומשלעפּען זיך מיט איהם — און קיין גראָשען געלד דערפאַר נישט צו קריגען, ביז איך וועל די וועט געווינען פאַר איינעם פון די ברידער, און איך וועל בעקומען די צוגעזאָגטע שטעל. אָ! וואָלט איך די שטעל געקריגען! אַזעלכע הערען קענען געבען שטעלען, נאָך וועלכע מען קען די פינגער לעקען.

און דער געדאַנק וועגען דער שטעל, וואָס וואַרט אויף מיר, געהט מיר גאָר נישט פון קאָפּ אַרויס אויף אַ מינוט. און די האָפנונג אויף שפּעטערע גוטע צייטען האָט מיך גאָר פרעהליך געמאַכט. געוויס וועל איך בעקומען אַ גוטען געהאַלט אויף דער נייער שטעל, וואָס איך וועל אָננעהמען אין אַ חדש אַרום, און וועל ווידער אַ לייט ווערען. מיינע פרעהליכע מחשבות האָבען גויינגער געמאַכט מיין געמיטה און איך האָב אַלץ מיך נאָך אַרומגעשלעפּט איבער די גאַסען. און אַז איך בין פאַרבייגעגאַנגען פאַר אַ מאַגאַזין פון פאַרטיגע קליידער, האָב איך שטאַרק חשק געקריגען אַראָבצוּוואַרפען פון זיך מיינע געמיינע בגדים און אָנטהון אַ שענעם נייען אַנצוג. קען איך מיר דאָס ערלויבען? ניין, ווייל איך האָב פערמאָגט אַ צעטעל אויף אַ מיליאָן פונד און מעהר גאָר נישט. דעריבער טאַקי האָב איך מיך צוגעאיילט גיכער דורכצוגעהן פאַר'ן מאַגאַזין. איך האָב מיך אָבער באַלד אָבגעשטעלט. מיך האָט זיך שטאַרק פערגליסט איין אַנצוג. זעקס מאָל אַוודאי בין איך אַהין און צוריק געגאַנגען, צום סוף האָב איך מיך נישט געקענט איינהאַלטען, און בין אַריין אין מאַגאַזין, איך האָב געפרעגט, צי ס'איז נישט דאָ צו פערקויפען אַ פערשניטענער אַנצוג. דער דיענער, צו וועלכען איך האָב מיך געווענדעט, האָט מיר אָנגעוויזען מיט דער האַנד אויף איין אַנדערען, נישט רעדענדיג צו מיר קיין וואָרט. דער אַנדערער — אויפ'ן דריטען, דער ערשט האָט מיר געזאָגט:

„וואַרט אַ רגע!"

איך האָב געוואַרט אַ רגע; ער איז דערווייל פאַרטיג געוואָרען מיט זיין קונה, דערנאָך האָט ער מיך אַריינגעפיהרט אין אַ הינטער־צימער, וואו עס זענען געלעגען אַ סך פערשניטענע מלבושים; ער האָט פאַר מיר דעם ערגסטען אויסגעקליבען. איך האָב אָנגעמאָסטען. ער פּאַסט מיר אַפּילו נישט, דערצו איז ער נישט געוועזן זעהר שען, נאָר דערפאַר איז ער געוועזן גאַנץ ניי און פאַר מיר דערווייל גאַנץ גוט. איך האָב וועגען דעם אַנצוג גאָר נישט צו רעדען, און איך האָב מיך אָנגערופען צו איהם מיט אַ ביסיל אַ ציטערנדיגען קול:

— איך וואָלט זעהר צופריעדען געוועזן אַז איהר וואָלט געקענט מיט דעם געלד וואַרטען אַפּאָר טאָג. איך האָב נישט ביי זיך קיין קליין געלד.

האלטער (גענעראל־גובערנאטאר) פון די איינגענומענע פראנצויזישע מדינות עלזאס און לאטהרינגען, און אויך דארט האט ער פערשטאנען דורך זיין קלוגע און פארזיכטיגע פאליטיק שטארקער צוזאמענצובינדען די דאזיגע מדינות מיט דייטשלאנד און אויסצולעשען די פיינדשאפט צווישען די דארטיגע דייטשע און פראנצויזישע איינוואהנער.

י. ל.

אחד־העם און זיינע אידעען.

II.

נאכדעם ווי מיר האבען זיך בעקאנט געמאכט מיט אחד־העמ׳ן, דעם בעקעמפפער פון דער אסימילאציאן, וועלכער האט אויפגעדעקט די עלענדע, אינערע קנעכטשאפט פון אונזערע אייראפעאישע "גלייכבערעכטיגטע" ברידער, ווילען מיר איבערגעהן צו זיינע אייגענטליכע אידעען איבער דעם ציוניזם אדער "חבת־ציון".

איז דער ציוניזם א תשובה אויף די עקאנאמישע פראגע פון אונזער פאלק?

"ניין!" ענטפערט אחד־העם. דער עקאנאמישער דרוק, וועלכען אסך יודען לײדען אין פערשיעדענע לענדער, דארף בעטראכטעט ווערען אלס דאס עלענד פון אסך יחידים און ניט אלס נאציאנאל־עלענד. מיר זענען מחויב צו העלפען אונזערע ברידער, וואס הונגערן און דארבען, אין קיין פאל טארען מיר זיך ניט בענוצען מיט זייער הונגער צום צוועק פון פראפאגאנדע פון דעם ציוניסטישען רעיון. צו די פון אונזערע אומגליקליכע ברידער, וואס ווילען געהאלפען ווערען דורך חבת ציון פון זייער ארימקייט און נויט, מוזען מיר זאגען: "ליעבט ניט ציון, דע די ליעבע צו ציון האט נישט צו שאפען מיט דער נויט פון א יחיד"; צו זיי מוזען מיר זאגען: וויינט, אומגליקליכע, איבער די נייע צייט, איבער די השכלה פון געבילדעטען דור מיט איהרע אלע "פראגען" וואס האט אויסגעווארצעלט פון אונזערע הערצער אלע גוטע מדות, די רחמנות, די ליעבע צו צדקה, די זארג פאר טובת הכלל און טובת היחיד, מיט וועלכע אונזערע עלטערן האבען זיך קונה־שם געווען — דאך מיר, ארימעס פאלק, מיט וואס קענען מיר אייך העלפען? אבער עס איז נאך דא פיעל יודען, וואס זייער לאגע איז נאך ניט אזוי שלעכט, וואס זיי ליעבען זייער פאלק און זארגען פאר איהם, און זיי, זעהענדיג ווי די מויער פון אונזער אחדות פאלט איין, ווייל זי האט ניט קיין פונדאמענט, דען די רעליגיאן איז שוין מעהר ניט אים שטאנד צו פערייניגען אלע הערצער, און דאס נאציאנאלע געפיהל ווערט אלץ שוואכער און שוואכער און באלד וועט אויך דער לעצטער פונק פערלאשען ווערען; זעהענדיג ווי אונזערע זיהן און טעכטער זענען איבערגעבען אנדערע פעלקער און געהען אוועק פון אונז איינציגווייז זיך מעהר ניט צוריקצוקעהרען— זעהענדיג דאס אלץ, פרעגען זיי איינער דעם אנדערען מיט א צובראכענעם הארצען און א ניעדערגעשלאגענעם געמיטה: צי איז דען ניטא קיין עצה און קיין מיטעל צוזאמענצוזאמלען אלע פערוואנגלטע, צו פעריינינגען אלע צושטרייטע, צוריקצוקעהרען צו אונזער פאלק זיין גייסט, וועלכער איז פון איהם אוועקגעגאנגען? צי איז דען ניט דא קיין רפואה צו אונזער קראנקהייט, ווייל זי איז א קראנקהייט מחמת אלטקייט, און ביסליכווייז וועט אויך אבגעריסען ווערען דער לעצטער פאדעם פון אונזער לעבען מחמת שוואכקייט? זיי און דוקא זיי ענטפערען מיר—

ער שעמט זיך גאר נישט צו פערקרומען זיין פנים מיט א גרויסען חוק פון מיר און ענטפערט:

— אוודאי! איך האב דאס באלד געוואוסט. א זעלכע גרויסע לייט ווי איהר, האבען קיינמאל נישט ביי זיך קיין קליין געלד, נור באנק־בילעטען גרויסע. —

מיך האט עס פערדראסען און איך זאג צו איהם:

— ליעבער פריינד, איהר זידעלט א מענשען, וואס איהר קענט נישט. נישט שטענדיג קען מען דערקענען א מענש לויט ווי ער איז געקליידעט. אז איך וויל, קען איך פאר דעם אנצוג בעצאהלען באלד. איך האב אייך נור נישט געוואלט מטריח זיין א גרויסען באנק־בילעט אויסצובייטען.

דערויף ענדערט ער אביסיל זיין איראנישען טאן און רעדט צו מיר אלץ נאך פון אויבען אראב:

— אייגענטליך האב איך נישט אין זין געהאט צו לערנען אייך דרך־ארץ, נאר אז איהר האט מיך געלערנט, וועל איך אייך אויך זאגען, אז אייך האט דאס גאר נישט געברויכט איינצופאלען, אז מיר זאלען נישט קענען בייטען א באנק־בילעט, וואס איהר האט ביי זיך. מיר קענען פון יעדען געלד־צעטיל רעשט געבען.

— דאס, זעהט איהר, איז עפים אנדערש; אזוי, ביטע, גיט רעשט.

און איך האב איהם דערלאנגט דעם באנק־בילעט. ער נעמט צו, און אויף זיין פנים האט זיך צוגאסען עפים אזא מין געלעכטעריל, וואס האט פון זיין פנים געמאכט א גאנצען בארג קיינטשען שטרייכען, און בערגליך, ווי דאס וואסער, אז מען האט דערין א שטיין אריינגעווארפען. נאר קוים האט ער דעם באנק־בילעט גוט בעטראכט, איז דאס געלעכטער אויף זיין פנים פלוצלינג פערשטיינערט געווארען, און ער האט אין גאנצען אויסגעזעהן ווי א שטיק געגליווערטע לאווע, וואס מען געפינט ביי די פייערשפייענדיגע בערג.

דאס ערשטע מאל אין מיין לעבען זעה איך איצט ווי א פערשטיינערט געלעכטער בלייבט שטעהן אונפערענדערט אויף א פנים. א לאנגע צייט איז ער אזוי געשטאנען מיט דעם געלעכטער אויפ׳ן פנים, נישט רעדענדיג קיין ווארט, ביז דער פרינציפאל איז אריינגעקומען זעהן, וואס ס׳טהוט זיך דא.

— נו, וואס איז? — פרעגט ער — צו שמאל? צו ברייט?

— גאר נישט, — ענטפער איך — איך ווארט נור אויף מיין קליין געלד.

— נו, געט איהם רעשט, — זאגט ער צום דיענער — גיכער!

— רעשט געבען! — רופט זיך אן דער דיענער, וואס האט ערשט איצט ווי פון א חלום זיך אויפגעכאפט — גרינג צו זאגען! קוקט נור אן, פרינציפאל!

דער פרינציפאל ווארפט א בליק אויף דעם פאפיריל, און האט אנגעהויבען צו פייפען מיט די צייהן שטיל נור מיט גרוים כונה, ער איז גלייך צוגעגאנגען צו דעם בארג אנצוגען און האט ווי גענומען איבערווארפען פון איין ווינקעל אין אנדערען. זיין כעס האט ער אויסגעגאסען אין א רעדע צו זיך אליין.

"אזא גרויסען מיליאנער זאל מען געבען אזא פראסטען אנצוג! דער מענש מיינער איז א נאר, א געבארענער נאר! שטענדיג טהוט ער אזוי, קוים קומט אריין א מיליאנער אין מאגאזין, טרייבט ער איהם ארויס, ווייל ער קען נאך ביז היינט נישט אונטערשיידען א מיליאנער פון א בעטלער. אט האב איך, וואס איך זוך, — זאגט ער צו מיר, זייט אזוי גוט, טהוט אויס די בגדים און מען וועט זיי אין פייער אריינווארפען. זייט אזוי גוט, מעסט אן אט דאס פארהעמד און דעם אנצוג. דאס איז דאס בעסטע און שענסטע; איינפאך און גוט, אמת׳דיג פירשטליך, און דאך נישט אויף א האר פראנטיש. דאס האט בעשטעלט איין אויסלענדישער פירסט, נאר ער האט עס נישט געקענט געברויכען, ער האט געמוזט נעהמען נאר א שווארצען אנצוג, זיין מוטער ליגט קראנק אויפ׳ן בעט און ער האט זיך — גערעכט זיך, אז זי

און קיין אנדער תשובה איז ניט דא: ליעבט ציון!". אין דעמזעלבען זין האט זיך אחד־העם אויסגעדריקט, בעת די יודישע ליטעראטור איז געווען בעשעפטיגט מיט דער פראגע: וואהין זאלען יודען פאהרען: קיין אמעריקא אדער קיין ארץ ישראל? "אי אין אמעריקא אי אין ארץ ישראל", האט ער געענטפערט. "די עקאנאמישע זייט פון דער יודענפראגע דארף זוכען א תשובה אין אמעריקא, בעת די אידעעלע זייט, דאס בעדערפעניש אונז צו שאפען א בעשטימטען צענטר דורך דעם, וואס אסך פון אונזערע ברידער וועלען זיך בעזעצען אויף א בעשטימטען ארט צו בעארבייטען די ערד, כדי דאס יודישע פאלק און זיינע פיינד זאלען וויסען אז עס איז דא אנ'ארט אונטער'ן הימעל, וואו דער יוד טראגט הויך זיין קאפ ווי אלע מענשען גלייך, וואו ער בריינגט ארויס, אין שוויס פון זיין פנים, ברויט פון דער ערד און וואו ער שאפט זיך אליין דורך זיין נאציאנאלען גייסט אליץ, וואס ער דארף האבען צו זיין לעבען, אט דאס דאזיגע בעדערפעניש, אויב עס איז דא א האפענונג אז עס זאל ערפילט ווערען, איז נור אין ארץ־ישראל". דאס וואס מיר רופען אן מיט'ן נאמען ציוניזם אדער "חבת ציון", איז נאך דער מיינונג פון אחד־העם, ניט קיין רפואה צו אונזער מאטעריעלער נויט, נאר צו אונזער גייסטיגען עלענד. די שכינה איז אין גלות! דאס יודענטהום שטארבט אב! דער יודישער גייסט, דאס הייסט, דאס וואס שטעמפעלט אונז פאר א פאלק און שיידט אונז אב פון אנדערע פעלקער, פערשווינדט ביסליכווייז פון אונז און מיר געהען אונטער אלס יודען, און דערום דארפען מיר האבען א "זיכערע און איין אייגענע היים" — פאר דעם יודישען גייסט, אדער דאס וואס אחד־העם רופט אן מיט'ן נאמען "גייסטיגער צענטר—מרכז רוחני" אזא גייסטיגער צענטר מוז געגרינדעט ווערען אין ארץ־ישראל. דארטען דארפען זיך צונויפקלויבען אונזערע בעסטע און געזינדעסטע כחות, אונזערע טרייעסטע און איבערגעבענסטע הערצער, הערצער וואס דאס אידעאל פון אויפלעבונג פונ'ם יודישען פאלק איז זייער לעבענסנערוו, און וואס האבען געגוג קראפט, זיך צו קענען מקריב זיין פאר דעם אידעאל. אזעלכע אידעאליסטען, וועלכע אחד־העם רופט זיי אן מיט'ן נאמען "כהנים", ווייל זיי דיענען דער פאלקס אידעע, און נור אזעלכע דארפען זיך בעזעצען אין ארץ ישראל, זיי מוזען אויפלעבען דאס אלטע טייערע לאנד דורך ערדארבייט. זיי מוזען גרינדען שולען און ערציהען א קערפערליך און מאראליש געזונדען נייעם דור וואס זיין מוטערשפראכע זאל זיין די אלטע אמת'ע יודישע שפראכע — העבראיש און וואס זאל האבען נאך דערצו אויך אלגעמיינע בילדונג; מיט אייןווארט — דער גייסטיגער צענטר דארף זיין אנ'ארט פון וואנען עס נעהט ארויס ליכט און לעבען פאר אלע יודען אין אלע לענדער. — אנ'אנדער טהייל פון די "כהנים", וועלכע קענען זיך ניט אליין בעזעצען אין גייסטיגען צענטר, מוזען זיך אבגעבען מיט אויפלעבען פון פאלק דא אין גלות, וואו עס איז דא פאר זיי זעהר פיעל ארבייט. דען די העכסטע מענשליכע געפיהלען, וואס לעבען אין דער ברוסט פון אלע לעבעדיגע פעלקער פון דער וועלט, זענען ביי יודען אבגעשטארבען, דאס יודישע הארץ איז בעדעקט מיט בערג שטויב פון טויטע אותיות און "שמות". עס טאר ניט פיהלען, עס טאר ניט קלאפען, סיידען ס'איז דערויף א היתר אין א סעיף פון "שלחן־ערוך" אדער "חיי־אדם". דו קומסט צוגעהן צו א יודען און רעדסט מיט איהם אין נאמען פון געפיהל, פון פערשטאנד, אז עס איז א יאמער, דאס א פאלק זאל לעבען אין קנעכטשאפט און שאנד, אין אונטערדריקונג און האס, דאס עס איז מחויב אליין צו זארגען פאר זיך

וועט שטארבען... אין אמת אריין, איז זי נישט געשטארבען. נאר דאס געהערט נישט צו דער זאך, נישט שטענדיג, נעהט עס, ווי מיר, דאס הייסט, ווי מען — יא! די הויזען פאסען וואויל, ליגען אויף אייך נאר גוט. יעצט דאס וועסטיל. א־הא, — וואויל! אט איז דער ראק, — מיין גאט, גיט נור א קוק, גרויסארטיג, וואונדערליך! דאס בעסטע, וואס איז ארום פון מיין געשעפט.

איך קען מיך נישט איינהאלטען, נישט אויסצודריקען מיין צופריעדענהייט. ער זאגט ווייטער:

— געוויס, געוויס. פאר א פארטיגען אנצוג איז עס גאנץ געגוג גוט דאס מוז איך אייך זאגען. נאר ווארט נור, וועט איהר זעהן, וואס פאר איין אנצוג מען וועט אייך אויפנעהמען פון א מאס. גיכער, אויט, דאס בוך און א פעדער, שנעל! זאגט ער צום מענש. ער האט גענומען איינשרייבען מיין מאס. און איידער נאך איך האב צייט געהאט א ווארט ארויסצורעדען, איז ער שוין מיט דער לענג, מיט דער ברייט און מיט אלע מאסען פון מיין גוף פארטיג געווען. איך זאג איהם:

— נאר, מיין בעסטער הערר, איך קען דאס אלץ נישט באלד בעשטעלען, אז איהר וועט מיר נישט קענען ווארטען מיט'ן געלד איין אונבעשטימטע צייט, אדער דעם באנק־בילעט אויסבייטען.

— איין אונבעשטימטע צייט! דאס איז א נאר נישט. אויף עולמי עולמים זאגט! אויט, זעהט, גיכער דעם אנצוג פארטיג צו מאכען און אהיים שיקען דעם הערר מיליאנער אהיים. די קלענערע קונים קענען ווארטען. שרייבט איין דעם אדרעס פון דעם הערר מיליאנער.

— איך ציה מיך היינט איבער אויף א ניי וואהנונג, — זאג איך, — איך וועל קומען זאגען מיין נייעם אדרעס.

— זעהר גוט, זעהר גוט, א מינוט, ביטע, איך וועל אייך צו דער טיהר בעלייטען, דא — אהער געהט, איך האב די עהרע...

אזוי, פערשטעהט איהר, ברויך עס צו געשעהן מיט מיר און אזוי איז עס געווען. איך בין יעצט געווען אויפ'ן גלייכען וועג, איך האב אומעטום גאנץ פשוט געבעטען, וואס איך ברויך, און ביי'ם בעצאהלען האב איך דערלאנגט מיין בילעט און געבעטען רעשט. איידער ס'איז נאך א וואך דורכגעגאנגען האב איך געוואהנט אין עטליכע שטיבען פיין מעבלירט, מיט אלע מיני בעקוועמליכקייטען, אין איינעם פון די טהייערסטע האטעלען. צום פרישטיק האב איך יעדען טאג אויפגעזוכט דיזעלבע שפייז־קראם, וואו מיין באנק־בילעט האט מיר דאס ערשטע מאל נעהאלפען. דער סוחר פון דער קראם האט דורך מיר אנגעהויבען אלץ מעהר און מעהר צו לייזען. אומעטום האט מען גערעדט דערפון, אז דער גרויסער מיליאנער, וואס טראגט אין וועסטיל קעשענע ביי זיך ארום מיליאנען, קויפט שפייז און קלייניקייטען ביי דעם סוחר. מן הסתם פערקויפט ער גוטע סחורה. אין א קורצע צייט איז פון דעם קליינעם ארימען געוועלביל, וואס האט ביז אהער קוים געקענט עקזיסטירען, געווארען א גרויס, הויך געשעפט, וואס איז א גאנצען טאג אנגעפאקט געווען מיט קונים. דער סוחר פאר גרויס דאנקבארקייט צו מיר האט מיר געבארגט איין חוב נאכ'ן אנדערען, אזוי אז איך האב שטענדיג געהאט געגוג געלד און געלעבט ווי א פירסט. אמת, אז מיר האט זיך געדאכט, אז דאס אלץ וועט זיך דאך סוף־כל־סוף ענדיגען און איך וועל מיך אבשטעלען, נאר פערפאלען איז עס געווען: איך בין שוין אזוי ווייט אריינגעשוואומען אין וואסער, וואס איך האב קיין אנדערע עצה נישט געהאט, חוץ ווייטער צו שווימען מיט'ן שטראם אדער אויף דער שטעל דערטרונקען צו ווערען. אז לעבען זאל זיין געלעבט. ביינאכט אבער בין איך נישט רוהיג געווען, דער געדאנק, אז אט וועט מיין סוד ענטדעקט ווערען, און מען וועט געוואהר ווערען, אז איך אליין בין א גרויסער קבצן, וואס האב קיין פערמעגענס נישט אויף א גראשען, דער געדאנק האט מיך זעהר אונרוהיג געמאכט, איך האב נישט געקענט איינשלאפען און האב מיך א גאנצע נאכט ארומגעווארפען אויף מיין געלעגער. נאר קוים איז ליכטיג געווארען, קוים האט זיך אנגעהויבען דער רוישיגער פרעהליכער טאג האב איך מיין זארג אין גאנצען פערגעסען, דאס רייכע לעבען האט מיך שכור געמאכט, און מיך האט טויב געמאכט דאס גערויש פון גליק.

(פארטזעצונג קומט)

און ניט ווארטען ביז אַנדערע וועלען אויף איהם רחמנות האָבען און איהם שיינקען „רעכטע". „יאָ גאַנץ גוט", וועט ער אייך ענטפערן „אבער האָט איהר דאַרויף אַ פסוק, אַ מאַמר חז"ל, אהיתר פון דעם רב, פון דעם צדיק?" אָ, וואָס פאַר אַ שאַנד! א היתר צו לעבען! אַ פסוק קיין קנעכט ניט צו זיין!

און דאָס האַרץ אויפצולעבען, צו ערוואַרמען, צו ערוועקען אין איהם געזונדע, מענשליכע געפיהלען — אָט דאָס איז די אויפגאַבע פון די כהנים אדער, ריכטיגער, פון די קולטורציוניסטען. דער צוועק פון קולטורציוניזם איז: „אויפלעבען דאָס פאָלק!" ווען דאָס פאָלק וועט לעבענדיג ווערען און קענען פיהלען און טראַכטען, ווי אַלע פעלקער, דאַן וועט עס שוין אַליין דערגרייכען זיין פרייהייט און זעלבסטשטענדיגקייט. די קולטורציוניסטען דאַרפען אַנווענדען אַלע זייערע מיה און קראַפט צו ברייגגען דאָס יודישע פאָלק צום זעלבסטבעוואוסטזיין, צו פערברייטען צווישען איהם אַלגעמיינע מענשליכע בילדונג צוזאַמען מיט יודישען וויסען און צו מאַכען די העברעישע שפּראַכע און העברעישע ליטעראַטור פאַר איין קנין פון דעם גאַנצען פאָלק. דאָס זענען אונגעפעהר אחד־העם'ס פאָדערונגען פון דער ציוניסטישער בעוועגונג און פון די ציוניסטען. עס פערשטעהט זיך אַז אַזעלכע געדאַנקען שטימען זעהר וועניג מיט דער ווירקליכקייט און דערום איז זעהר לייכט צו פערשטעהן ווי גרויס איז דער שמערץ פון אַזאַ אידעאַליסטען, זעהענדיג ווי זיין הייליגעס אידעאַל ווערט בעהאַנדעלט ווי אַ געמיינע סחורה אויף דעם מארק, וואָס יעדער הענדלער און קרעמער בעטאַפּט זי און בעשמעקט זי, צו וויסען וויפיעל רוַח זי קען איהם איינברינגען. אין אַזאַ צושטאַנד איז געווען דער ציוניסטישער רעיון מיט צעהן יאָהר צוריק, אין דער צייט פון דער בהלה, אַז אַלע יודישע צייטונגען זענען געווען פערפלייצט מיט פלאַנען און חשבונות, ווי מע קאָן רייך און גליקליך ווערען אין „פאַלעסטינע", וויפיעל „דונאַם" ערד מע דאַרף קויפען, וויעפיעל וויינבוימער דערויף פלאַנצען און וויפיעל מאָס געלד זיי קענען איינטראָגען. געלד! רייכטום! אָט דאָס איז געווען די איינציגע פּרוזשינע, וואָס האָט אַרויסגערופען די שרעקליכע, פּיעבערהאַפטע דאַמאַלדיגע בעוועגונג, וועלכע האָט אַסך געבראַכט דערצו, אַז די טערקישע רעגירונג האָט פערשלאָסען די גרענצען פון פאַלעסטינאַ פאַר די יודישע עמיגראַנטען. אין יענער טרויעריגער צייט איז אחד־העם געווען אין ארץ ישראל און געמוזט זעהן מיט אייגענע אויגען ווי שרעקליך, ווי שענדליך דאָס גרויסע אידעאַל האָט אויסגעזעהן, און דאַן האָט ער געשריבען יענעם ביטערען „אמת מארץ ישראל", וואָס האָט אין יענער צייט אנגעמאַכט אַזאַ רעש, און פון וועלכען מיר נעהמען אַרויס איינינע שטעלען, וואָס קאָנען אונז צוניטץ קומען אויך היינטיגען טאָג:

„מיר פרעהען זיך, ווען מיר זעהען אין חוץ־לאָרץ, ווי דער פערלאַנג זיך צו בעזעצען אין ארץ ישראל ווערט אַלץ שטאַרקער ביי אונזער פאָלק. אַזאַ שמחה וואָלט געווען גערעכט נור אונטער צוויי תנאים: ווען פון איין זייט וואָלט דאָס פאָלק געוואוסט דעם אמת'ן מצב פון דער זאַך, ווען אַלע וואָס ווילען פאָהרען קיין ארץ ישראל וואָלטען געוואוסט פאָרויס, וועלכע מכשולים זיי וועלען בעגעגנען אויף זייער וועג, די שווערע אַרבייט, וואָס זיי וועלען מוזען נעהמען אויף זיך, ביז די ערד וועט זיי געבען — ניט קיין עשירות — נור ברויט צו עסען, און אויב ביי אַלעם דעם וואָלטען זיי פון דעסטוועגען נאָך געוואָלט פאָהרען, און מיר וואָלטען געווען זיכער, אַז זיי האָבען זיך ערנסט בעשלאָסען צו. טראָגען אויף זיך דעם יאָך פון דער אַרבייט — דאַן וואָלטען מיר אויך געקאָנט האָפען, אַז דאָס רוב פון זיי וועלען אויך זיין אים שטאַנד אויסצופיהרען וואָס זיי האָבען זיך אָנגענומען; — און פון דער אַנדערער זייט, ווען אַלץ וואָלט געווען אָנגעגרייט צו אַזאַ בעוועגונג, ווען מיר וואָלטען געהאַט אַלע ידיעות, וואָס זענען נייטהיג צו אַזאַ גרויסער אַרבייט, ווען מיר וואָלטען געהאַט מענשען, וואָס זאָלען שטעהן אָן דער שפּיץ פון אַזאַ בעוועגונג און פערייניגען אַלע פעראַיינצעלטע מאַטעריאַלען צו איין גאַנצען קערפּער וואָס זיי זאָלען פיהרען דאָס פאָלק און איהם ווייזען דעם ריכטיגען וועג, איהם היטען פאַר איין ביז אויג, אַ שָטָן הַמַשְחִית, און פאַר פאַלשע פריינד... אָבער עס איז גענוג צו פערווײַלען אין ארץ־ישראל אַ קורצע צייט, צו זעהען אַז די ביידע תנאים פעהלען אונז נאָך גאָר אין גאַנצען".

„זיי (די שרייבערס, וואָס פערברייטען פאַלשע בשורות פון ארץ ישראל) פיהלען, אַז דער גרויסער הֲמוֹן איז זעהער ווייט פון ליעבע צו ציון און דער אמת אַליין איז ניט גענוג צוצוציהען זיין האַרץ און דערום ערלויבען זיי זיך ליגען צו זאָגען לשם־שָמים, צו לויבען דאָס לאַנד און איהרע פּרות אָהן אַ מאָס, אַזוי ווי עס וואָלט ניט גענוג געווען דאָס אונזער לאַנד זאָל זיין ווי אַלע לענדער צו זעטיגען מיט ברויט יעדען, וועער עס בעאַרבעט עס פלייסיג און טריי, נאָר עס מוז נאָך אַרויסברייגגען פאַרטיגע בולקעס און זיידענע זופּעצעס, פון זיך אַליין, אָהן אַרבייט און מיה. דורך אַזעלכע מיטלען איז עס זיי געלונגען צו ערוועקען די ליעבע, אָבער ניט די ריינע ליעבע צו „ציון" און אויך ניט די ליעבע צו קערפּערליכער אַרבייט און צו אַ פּשוט'ען און געזונטען לעבען פון אַ ערדאַרבייטער, נאָר די ליעבע צו אַ נייעם „עסק" מיט וויינגאַרטענס, וועלכער גיט דעם בעזיצער, נאָך זייערע רייד, אַ בעסערע הכנסה ווי רִבִּית און נֶשֶך. אַסך קרעמערס, מעקלערס און דערגלייכען האָבען אויסגערעכענט לויט די דאָזיגע בשורות, אַז דער „גרויסער רַעְיוֹן" איז בעסער פאַר אַלע זייערע עסקים, ווייל ער גיט אַ גרויסען רֶוַח און פאָדערט זעהר וועניג מיה, און אַזוי איז אונזער הייליגעס לאַנד געוואָרען צו אַ נייע קאַליפאָרניען, וואָס ציהט אויף זיך די אויגען פון יעדערען, וואָס זוכט גרינגע עסקים און גיכע מיטלען רייך צו ווערען".

„וועער עס האָט ניט געזעהן, ווי מען קויפט און פערקויפט איצט ערד אין ארץ ישראל, האָט קיין מאָל ניט געזעהן קיין מאַיסע קאָנקורענץ אין זיין לעבען. אַלצדינג, וואָס קומט פאַר צווישען קרעמערס און קליינע מעקלערס אין די שטעדט פון „תחום", איז נור עהרליכקייט און יוֹשר אין פערגלייך מיט דעם, וואָס עס טהוט זיך איצט אין ארץ ישראל. בעת איך בין דאָרט געקומען, פאַר דריי חדשים צוריק, זענען געוועזען נור צוויי חברות ספּעקולאַנטען, וואָס קויפען ערד צו פערקויפען חלקים־ווייז, און שוין דאַמאָלס האָבען מיר געזעהן, אַז די ספּעקולאַציע וועט זיין אַ שטיין אויפ'ן וועג פון דער קאָלאָניזאַציאָן. און היינט האָבען מיר עס! אין אַ קורצע צייט האָבען זיך די ספּעקולאַנטען פערמעהרט אין אַ שרעקליכען אופן, און בעת איך בין אַוועקגעפאָהרען האָב איך שוין דאָרטען געלאָזען אַזעלכע זעקס חברוֹת, און אָהן אַ ספק וועט'וואַקסען זייער צאָהל נאָך גרעסער; אחוץ דעם איז דאָ אַ גרויסע מחנה פון מעקלערס, צווישען זיי אויך שניידערס און שוסטערס, וואָס האָבען אַוועקגעוואָרפען זייער אַרבייט לכבוד דעם „מסחר", און אַלע קאָנקורירען איינער מיט דעם אַנדערען, און בעמיהען זיך צו שאַדען איינער דעם אַנדערען אויף יעדען טריט. און מיט וועלכע מיטלען זיי בעדיענען זיך! יעדער שווינדעל, יעדע פאַלשקייט און נידריגקייט איז כָשר אין זייערע אויגען: זיי קריגען דורך שוחד פרעמדע בריעף און טעלעגראַמעס, האַלטען שפּיאָנען

וואָס געהען אַרום אויסצופאָרשען, וואָס זייערע נעגנער טהוען און וואָס די קונים רעכענען צו טהון, אָבער מעהר ווי אַלץ יאָגען זיי די מקחים פון דער ערד אין אַ שרעקליכען אופן און גיבען איין שכל די אַראַבישע פערקויפער"...

"זאָל איך אַזוי הערען נחמה, ווי איך האָב געהערט, ווי איינער פון זיי האָט געזאָגט מיט׳ן פולען מויל: איך בין מעהר ניט ווי אַ סוחר און עס קימערט מיך ניט, וואָס מיט מיין סחורה וועט זיך אויסלאָזען, אָדער וואָס פון די קויפערס וועט ווערען. אויב עס וועט זיי ניט גליקען זאָלען זיי געהן פון וואַנען זיי זענען געקומען, אָדער זאָלען זיי געהן צו אַלע שוואַרץ יאָהר — וואָס קימער איך מיך מיט זיי?"

"און אין אַזעלכע הענד איז איצט אָבגעגעבען די קאָלאָניזאַציאָן! אפילו דאָס העכסטע אידעאַל וואָלט געקאָנט אָבשטויסען פון זיך אַלע אָרענטליכע מענשען, אַז אַזעלכע הענד רייבען זיך אַרום איהם!"

אָט דאָס איז געווען דער רעזולטאַט פון דער פראָפּאַגאַנדע אין נאָמען פון הונגעריגען מאָגען, אין נאָמען פון די ליידיגע קעשענעס! אַזא מאוסע אָבשטויסענדע פאָרם האָט דער גרויסער, ערהאַבענער רעיון אָנגענומען! אַנדערע פעלקער פערגיסען זייער בלוט פאַר זייער פרייהייט, און מיר זענען געקומען אין אונזער אַלטעס לאַנד ספּעקולירען, קאָנקורירען, סחר־מכר טרייבען — אומגליקליכעס פאָלק!

"פול פון טרויעריגע געדאַנקען" — אַזוי ענדיגט אחד־העם זיין אַרטיקעל "אמת מארץ ישראל" — "נאָכדעם ווי איך האָב בעזוכט דאָס לאַנד און זיך אָנגעזעהן דאָס לעבען אין יפו און אין די קאָלאָניעס, בין איך געקומען ערב פסח אין ירושלים, אויסצוגיסען מיין שמערץ און מיין לייד פאַר דאָס "האָליץ און די שטיינער" — דער איינציגער רעשט פון אונזער טייערען פראַכט פאַרצייטען. מיין ערשטער גאַנג איז געווען פערשטעהט זיך, צום "כותל מערבי". דאָרטען האָב איך געפונען אַסך פון אונזערע ברידער איינוואוהנער פון ירושלים וואָס זענען געשטאַנען און געדאַווענט בקולי קולות. זייערע דאַרע פּנימער, זייערע משונה׳דיגע תנועות און משונה׳דיגע קליידער — דאָס אַלץ האָט האַרמאָנירט מיט דעם שרעקליכען אויסזעהען פון דער וואַנד. און איך בין געשטאַנען און געקוקט אויף זיי און אויף די וואַנד און איין געדאַנקען האָט ערפילט מיין גאַנצעס האַרץ: אָט די שטיינער זענען עדות אויף דעם חורבן פון אונזער לאַנד, און די דאָזיגע מענשען — אויף דעם חורבן פון אונזער פאָלק; וועלכער פון ביידע חרבנות איז גרעסער? אַז אַ לאַנד ווערט חרב און דאָס פאָלק איז נאָך פול לעבען און קראַפט, שטעהען אויף זרובבל, עזרא, נחמיה און נאָך זיי דאָס פאָלק אַליין און זיי בויען עס ווידער אויף; אָבער אַז אַ פאָלק ווערט חרב, ווער וועט איהם ביישטעהן און פון וואַנען וועט קומען זיין הילף?"

אַז אַ פאָלק ווערט חרב!

אָבער צום גליק איז אונזער פאָלק נאָך ניט חרב געוואָרען אין גאַנצען. אונזער פאָלק לעבט נאָך, עס ליגען נאָך אין איהם פערבאָרגען פיעל געזונדע כחות, און כל זמן דער פונק פון אידעאַליזם איז נאָך ביי אונז ניט אויסגעלאָשען געוואָרען, קענען מיר זיכער זאָגען: "עוד לא אָבְדָה תִקְוָתֵנוּ".

Ben-Nerio.

יודישער דַלות אין אָדעס.

(איינדריקע און בעאָבאַכטונגען).

I.

די יודישע אָרימקייט אין אָדעס איז שרעקליך גרויס און וואָס ווייטער פערגרעסערט זי זיך אַלץ מעהר און מעהר. די אָרימקייט ליגט נישט מעהר נור אין די ענגע פינסטערע קעלערן, זי חאַפּט זיך שוין אַרויף אויך אין די אויבערסטע עטאַזשען, צו די תקיפה לייט, און מאַכט שוין בעקאַנטשאַפט מיט בעל־בתי׳שע מענשען אויך...

אין די לעצטע יאָהרען איז דער מסחר אין אָדעס זעהר נידערגעשלאָגען. דער הויפּט־אַרטיקעל פון אָדעסער יודישען מסחר, ווי ס׳איז בעוואוסט, איז געווען תבואה. מיליאָנען פוד פלעגט יעהרליך אַרויסגעשיקט ווערען דורך אָדעסער פּאָרט קיין אויסלאַנד. אָבער ווענען דער נישטגעראָטענקייט פון די פעלדער, וועלכע דויערט שוין איינינע יאָהר אין דרום רוסלאַנד און צוליעב אַנדערע סבות, וועלכע האָבען פיעל פערקלענערט דעם אַרויס־פיהר פון אָדעס *), איז דער האַנדעל שרעקליך געפאַלען, — און טויזענדער יודען (קליינינקע סוחרים, משרתים, אַרבייטער, בעלי־מלאכות), וועלכע האָבען געלעבט אַרום ברויט־געשעפט, זענען געבליבען אָהן פרנסה און בעשעפטיגונג. דער תבואה־קריזיס האָט געווירקט שלעכט אויך אויף די איבריגע געשעפטען און האָט זיך שלעכט אָבגערופען אויך אויף דער פאַבריקאַציאָן — און אומעטום איז געוואָרען טויט־שטיל, נישטאָ קיין פדיון, נישטאָ קיין פערדיענסט; נישטאָ קיין אַרבייט, נישטאָ קיין חיונה.

אין די לעצטע 20-25 יאָהר׳ זענען צוזאַמענגעפאָהרען אין אָדעס פון די יודישע גובערניעס (דערהויפּט פון קיעווער, פּאָדאָלער, וואָלינער, ווילנער, מאָהליווער) טויזענדער יודישע פאַמיליען, אָדעס האָט געהאַט אַ שם פון אַ רייכער פרנסה־שטאָדט, וואו מען פערדיענט גרינג און מען לעבט גוט. דער ביטערער דלות פון דער ביעדנער ליטא אָדער פון פעראָרימטען וואָלין האָט שוין גוט דערעסען און אָנגעוועהטיגט — און מען האָט זיך געלאָזען אין די רייכע, לעבהאַפטע, געשעפטפאַלע אָדעס זוכען אַ נייעס גליק, אַ בעסערעס לעבען... געוועהנטליך קיין נייע געשעפטען און מלאכות זענען ניט בעשאַפען געוואָרען פאַר די נייע איינוואָהנער. און דער נייער עולם האָט זיך גענומען פאַר די אַלטע געשעפטען און מלאכות — קרעמעריי, שוסטעריי, שניידעריי, טרעגעריי, און ד. ג. די גרויסע קאָנקורענץ, וועלכע איז ענטשטאַנען אין אַלע פאַכען פון געשעפט און אַרבייט, האָט געמאַכט אימה׳דיג קליין און ביליג דעם פערדיענסט, דעם אַרבייט־נעצאָהלט, און אָהן ברויט, און אָהן חיות זענען געבליבען, ווי די אַלטע אַזוי די נייע איינוואָהנער.

און דער האַנדעל־קריזיס צוזאַמען מיט דער שרעקליכער אינערליכער קאָנקורענץ האָבען געבראַכט צעהנדלינגע טויזענדער יידען אין אָדעס צו זעהר אַ פעראָרימ׳טער לאַגע.

אויפ׳ן ערשטען קוק זעהט אָדעס אויס אַ רייכע, שענע, און נעבילדעטע שטאָדט. אין אמת׳ן, אַז מען זאָל זיך גוט צוקוקען, איז דאָס נאָר אַ היפך. נור דער מיטעל־שטאָדט, דער צענטר, גלאַנצט און שיינט מיט רייכע געשעפטען, מיט שענע געביידען, מיט גימנאַזיעם און פערשידענע שולען. אָבער די זייטיגע, פערוואָרפענע גאַסען, די פאָרשטעדטליך, ווי למשל מאָלדאַוואַנקע, פערסיפ און סלאָבאָדקע, וואו עס זיצט דער אָדעסער דלות, זענען שרעקליך אָרים, אָבגעלאָזען און פערפינסטערט. שטויביגע, בלאָטיגע גאַסען, אָרימע, נידריגע הייזער, נאַסע, ענגע און פינסטערע דירות, קליינע, שמוציגע קרעמליך... הונדערטער קינדער וואַלגערען זיך אויף די גאַסען, קייקלען זיך אין מיסט און אין זאַמד און נישטאָ פאַר זיי קיין שולען. טויזענדער מענשען אונוויסענדע, הונגעריגע, אומגליקליכע. אַרום און אַרום — נור אָרימקייט, דחקות, אונוויסענשאַפט, פינסטערנים און קראַנקהייטען...

דער גרעסטער טהייל פון אָדעסער אָרימקייט פאַלט אויף די יודישע איינוואָהנער. די צאָהל פון יודישע אָרימע אין אָדעס, נאָך דעם פּראָצענטען־פערהעלטניס, איז פיעל גרעסער ווי פון קריסטליכע אָרימע. און חוץ דעם די אָרימקייט אַליין איז ביי דעם יודען — איבער פיעל סבות — גרעסער, און שרעקליכער ווי ביי דעם ניט־יודען. אין אָדעס געפינען זיך יודען אַנ׳ערך פון הונדערט פופציג טויזענד, און אַ דריטעל פון זיי, ווי מיר וועלען שפּעטער זעהן, ביז 50 טויזענד, קומען אָן צו חברות פון צדקה. היינט וויפיעל זענען נאָך דאָ אֶביונים — בעלי־גאוה׳ם וואָס פאַר קיין פאַל

*) אין 1898 יאָהר האָט מען אַרויסגעפיהרט 94 מיליאָן פוד, אין 1899 56 מיליאָן פוד, אין 1900 נור 46 מיליאָן.

וועלען זיך ניט מבַיש זיין אָנצוקומען צו נדבות און מענשען־גאָב. און וויפיעל זענען דאָ אַזעלכע אָרימע, וואָס נעהמען ניט פון די צדקה־קאָמיטעטען, ווייל מען גיט זעהר וועניג, אַז דער בזיון, ווי זיי זאָגען, איז גרעסער ווי די הילף. דערצו קען מען נאָך צורעכענען געפאַלענע בעלי־בתים, סוחרים, וואָס „נעכטען" האָבען נאָך אַ ראָלע געשפּילט, און „היינט" זיצען זיי אָהן ברויט און לעבען דערפון, וואָס גוטע ברידער—בעקאַנטע העלפען אויס. מיט איין וואָרט, יודישע אביונים אין אָדעס איז פאַרהאַן נעווים פון 60 ביז 70 טויזענד מענשען...

די שרעקליך גרויסע צאָהל פון יודישע אָרימע אין אדעס האָט מען ניט לאַנג ערוואוסט. קיינער האָט פריהער גאָר ניט משער געווען, אַז אין דער רייכער נעשעפט־שטאָדט אדעס זאָל זיין אַזוי פיעל יודישע פּראָלעטאריער און דערצו נאָך אין אַזאַ ביטערער, אומגליקליכער לאַגע. אין אָדעס איז פאַרהאַן פיעל בתי־צדקה און חברות, וועלכע האבען צו טהון מיט די אָרימע. אָבער ווי עס איז זיך אומעטום נוהג, די אַלע חברות ניבען דאַן, אַז מען מאָנט, מע פאָדערט, אַז דער אָרימאַן קומט צו ז י י, בעאונרוהינט „דאקוצעט" – אָבער ז ו כ ע ן דעם אָרימאַן, זעהן ווי ער לעבט, ווי ער פּייניגט זיך, ג ע ה ן צ ו א י ה ם זעהן ווי ער וויינט, ווי ער ווערט פערחושך'ט אין פאַדוואַל און פון וואָס ער האָט זיין ביטערע חיונה, דאָס האָט נאָך קיין חברה ניט געטהון. און די צאָהל פון די אָרימע און זייער ריכטינען צושטאַנד האָט מען ניט געקענט וויסען.

אָבער אין די לעצטע צוויי יאָהר איז אין דער הינזיכט אַ קליינע פּראָבע נעמאַכט געוואָרען. וועלכע עס האָט געבראַכט צו גרויסע רעזולטאַטען.

צווישען אַנדערע יודישע חברות איז פאַרהאַן אין אָדעס אַ יונגע חברה, וועלכע הייסט „די קאָמיסיע צו שטיצען יודישע אָרימע אין אָדעס". דער עיקר־צוועק פון דער חברה איז צו געבען יודישע אביונים קוילען ווינטער און מצה אויף פסח. מיטלען דערויף האָט זי ביז 25 טויזענד רובל אַ יאָהר פון קאראָבקע־געלד און פּריוואַט־נדבות. די נוטצען, וועלכע די קאָמיסיע ברייננט, זענען באמת ניט גרעסער פון די איבריגע חברות. סך־הכל, וואָס זי קען געבען אַ אָרימאַן — איז אַ 3- 4 פוד קוילען אויף אַ גאַנצען ווינטער און אַ 20 — 30 פונט מצות אויף אַ גאַנצען פסח. זעלבסט פערשטענדליך אַז אַזאַ הילף איז גאָר קיין הילף נישט, און לאַ די וואָס זי פערגרינגערט ניט די שלעכטע לאַגע פון אָרימאַן, פערגרעסערט זי נאָך זיין צער, זיינע וואונדען... ער זעהט וואָס ווייטער, אַז ס'איז ניטאָ קיין הילף און ניטאָ קיין האָפענונג... בכלל די אַלע חברות צוזאַמען און איבערהויפּט נדבות זענען נישט אומשטאַנד צו ענדערען אָדער צו פערגרינגערען די שלעכטע עקאָנאָמישע לאַגע. נאָר איין זאַך זעהר אַ גרויסע און אַ וויכטיגע האָט איינגעפיהרט די דאָזיגע חברה, וואָס ברייננט שוין און וועט ברייננען שפּעטער גרויסע נוטצען. די חברה פיהרט אַ סטאַטיסטיק פון יודישער אָרימקייט אין אָדעס, פערצייכענט, וויפיעל אָרימע זענען דאָ, וועלכע בעלי־מלאכות אָדער ארבייטער זיי זענען, ווי גרויס זייער פערדיענסט איז, צי קענען זיי שרייבען און לעזען א. ד. ג. — צו דעם צוועק האָט די קאָמיסיע איינגעלאַדען ביז 50 יונגע לייט, וועלכע רופען זיך „קאָנטראָלאָרען" (40 פון זיי זענען סטודענטען), צוטהיילט די שטאָדט אויף 56 אוטשאַסטקעס, אויסגעאַרבעט אַ פּראָגראַם פון די פראַגען, וועלכע מען האָט פאָרצולייגען די אָרימע, און אַ בעשטימטען סדר, וואָס און ווי צו פערשרייבען. פון אָנהויב האָט די קאָמיסיע געמיינט דערמיט צו דערגרייכען די פעולה, אַז נור אמת'ע ווירקליכע אָרימע, וועלכע די „קאָנטראָלאָרען" וועלען פערצייכענען, זאָלען בעקומען הילף און אונטערשטיצונג פון דער קאָמיסיע. אָבער די יונגע לייט, וועלכע האָבען זיך מיט גרויס חשק און מיט פיעל ענערגיע גענומען פאַר די שווערע ארבייט, האָבען געקוקט אויף די סטאַטיסטיק ווי אויף אַ עיקר־זאַך און האָבען פיעל קרעפטען און מיה געלעגט, אַז די זאַך זאָל גוט אויסנעאַרבעט ווערען. מען האָט מיטגעגעבען יעדען קאָנטראָליאָר אָבגעדרוקטע בויגענס פאַפּיר מיט פאָלגענדע איינטהיילונגען: 1) דער נאָמען און פאַמיליע; 2) אין וועלכען עטאַזש; 3) וויפיעל צימערען; 4) ווי פיעל אייוועגס; 5) אַ ליכטינע אָדער אַ פינסטערע דירה; 6) אַ טרוקענע אָדער אַ נאַסע; 7) וויפיעל דירה־געלד אַ חדש; 8) פון וועלכער גובערניע; 9) וויפיעל יאָהר אין אָדעס; 10) וויפיעל נפשות; 11) די בעשעפטיגונג; 12) ווי גרויס דער פערדיענסט איז; 13) וויפיעל קינדער ארבייטען ביי יענעם; 14) ווי פיעל מענשען אין שטוב קענען לייענען און שרייבען רוסיש *); 15) פערשידענע בעמערקונגען.

די קאָנטראָליאָרען האָבען זיך אַוועקגעלאָזען אין אַלע פאדוואלען, פינסטערע ווינקלען און פערוואָרפענע געסליך, נאָר וואו עס זיצט אַ יודישער קבצן. די ערשטע צייט זענען מיר ערשטוינט געוואָרען פון די שרעקליכע בילדער פון אָרימקייט, הונגער, קעלט, עננשאַפט און קראַנקהייטען, וואָס מיר האָבען געזעהן. קיינער האָט זיך ניט פאָרגעשטעלט, אַז אין אָדעס זאָל זיין אַזאַ גרויסער, אומגליקליכער, אויסגעהונגערטער יודישער פּראָלעטאַריאַט. מעהר ווי 35 טויזענד מענשען האָבען מיר פערשריעבען אין נאָוועמבער 1900 יאָהר אויף קוילען צו געבען און אין פעברואַר 1901 יאָהר מעהר ווי 50 טויזענד אויף מצות **)... היינט אין וואָס פאַר אָרימקייט זיי זענען, וואָס פאַר צרות, יסורים לעבען זיי אָריבער אין זייערע פינסטערע דירות פון טאָג צו טאָג! עס איז אונז אויסגעקומען צו זעהן, ווי מען זיצט שוין 2-3 טעג אָהן ברויט, אין הונגער, ווי מען לעבט אין דחקות, אין ענגשאַפט, אָפט 3 גרויסע געזונטען אין איין קליין צימעריל, אָהן לופט, ליכט און שיין, די דירות זענען שלעכטע, קליינע, פינסטערע, נאַסע. פיעל ליגען קראַנק און שוואַך פון די נאַסע און נישט געזונטע וואָהנונגען. פון 5087 וואָהנונגען, וואָס מען האָט בעזוכט, זענען 3471 געוועזען נאַסע און 2011 פינסטערע. 1110 זענען אין פאָדוואַלען. פיעל פון זיי זענען נאָר אָהן אַ פענסטער און אפילו ביי טאָג ברענט אין זיי פייער. 2105 דירות בעשטעהען פון איין צימער... קינדער געהען נאַקעט און באָרוויס, פערבלאָטינט, אָבגעריסען בעקומען קיין שום בילדונג און ערציהונג, וואַקסען אויס אויף דער גאַס און בעקומען די ויטען פון גאַס... זעהר פיעל יתומים און אלמנות חושכ'ן און מאַטערען זיך נעביך אָהן אַ ברעג. פיעל אַלטע קראַנקע לייט, אונפעהיגע שוין צו אַרבייט, אָהן הילף און שטיצע. עס איז אויסגעקומען צו זעהן, ווי גרויסע פאַמיליעס לעבען אויף דעם פערדיענסט פון 25 קאָפּ'. אַ טאָג, ווי עלטערן זענען ניט אים שטאַנד דורכצוקארמענען די קליינע קינדער, ווי קליינע קינדער פון 8-10 יאָהר אַרבייטען 16 שעה אין טאָג צו געבען עסען אַ קראַנקער מוטער, אַ אלמנה... עס איז אויסגעקומען צו בעמערקען, ווי מען ליגט קראַנק אין פערעלטערטע קראַנקהייטען אָהן מעדיצינישע הילף, ווי אַ מוטער האָט פערקויפט דאָס גלאָז פון לאָמפּ, צו קויפען פאַר די קליינע קינדער ברויט, ווי ווינטער אין די שטאַרק ברענדיגע פרעסט האָט אַ מוטער געהייצט דעם אויווען מיט אַלטע טיכער, מיט סמאַטעס... און ז. וו. און ז. וו. מורא'דיגע שרעקליכע בילדער איז פאָרגעקומען צו זעהן אין דעם גרויסען יַם פון צרות און פיין; טויזענדער מענשען ליגען אין פינסטערע קעלערס, מיט אַ פערחושך'טען געמיטה, מיט אַ צובראָכענעם קערפּער פון ניט־דערעסען און ניט־דערטרינקען — או קיין ערגרינגערונג, קיין פערבעסערונג זעהט זיך נישט פאָר...

(פאָרטזעטצונג קומט).

מענדיל לעווין.

די יודישע וועלט.

עסטרייך. — אין וויען קלויבט מען געלד צו שטעלען א מאָנומענט היינריך היינע אויף זיין קבר אין פאריז, ווי עס איז בעקאַנט האָט היינע נישט זוכה געווען צו האבען א מאָנומענט אין זיין פאַטערלאַנד. נאָר די געשטאָרבענע עסטרייכישע קייזערין, וועלכע האָט איהם זעהר טייער געהאַלטען האָט איהם געשטעלט א מאָנומענט אין איהר ווילא אויף דער אינזעל קארפו.

*

*) אין מיין אוטשאַסטאָק (קאַסטעצקע, סטעפּאַוואיע, טרעטעצקע) האָב איך אויך פערשריעבען וויפיעל קענען שרייבען יודיש און ווי פיעל קינדער בעזוכען חדרים אָדער שולען, די רעזולטאַטען וועל איך ברייננען שפּעטער.

**) אויף קוילען פערשרייבען זיך וועניגער, ווייל מען גיט זעהר וועניג (3-4 פוד) און דאָס האָט ניט פאַר דעם אָרימאַן קיין ווערט. אויף פסח פערשרייבען זיך מעהרער, ווייל 20-30 פונט מצה איז פאַרט א הילף אויף יו"ט. דערצו קוילען קען מען קויפען ביסליכוויוז, פאַר 5-10 קאָפּ' און פיעל ווילען בעסער אליין דורכצומאַטערען זיך ווי עס איז דעם ווינטער און ניט אָנצוקומען צו נדבות, אָבער אויף מצות דאַרף מען מיט איין מאָל אויסגעבען 4-5 רובל, און דאָס איז שוין כמעט אַלעמען זעהר שווער.

רוסלאנד. — אין דער יודישער קאלאָניע „ראָמאַנאָווקאַ“ האָט זיך לעצטענס געעפענט א צווייטע לאנדווירטשאַפטליכע ארטעל, וועלכע בעשטעהט פון 10 קאָלאָניסטען, וואָס האָבען צו ווייניג ערד. דער גרינדער פון דער ארטעל ראַבינער דר. קרעפּס האָט צוזאַמענגענומען 150 רוב׳, כדי צו קויפען פאַר זי א מאַשינע און פיה. —

— סענאַטס ערקלערונג. דער סענאַט האָט ערקלערט אז יודען וועלכע האָבען נישט קיין מעטריקעס, האָבען דאָס רעכט צו פאָדערן אין דער אָרדענונג, וועלכע איז בעשטימט אין געזעץ, אז מען זאָל זיי ערקענען פאַר כשר׳ע קינדער פון די פערזאָנען, וועלכע זיי וועלען אנווייזען.

— אויף בעפעהל פון קוראַטאָר פון אדעסער לעהרראַיאָן האָט דער סימפעראָפּאָלער ראַבינער דר. פערעלמאַן פערלאָרען דאָס רעכט צו זיין פערוואַלטער פון דער שבת-שולע אין סימפעראָפאָל.

*

דייטשלאנד. — דער דייטשער ראַבינער-בונד אויף זיין לעצטער אסיפה אין בערלין האָט אויסגעאַרבעט א בריעף צו די מיניסטאָרען, אין וועלכען ער בעקלאָגט זיך אויף די בעמיהונגען פון דער חברה צער בעלי חיים און געוויסע אויפזעהער פון שלאַכטהייזער צו אסר׳ן די שחיטה. די רבנים דר. מייבוים, דר. האָרוויץ און דר. עשעלבאַכער האָבען גענומען אויף זיך צו דערלאַנגען דעם בריעף די מיניסטאָרען.

*

רומעניען. — שווער און ביטער איז די לאַגע פון די רומענישע יודען. דער קריזיס אין האַנדעל פון איין זייט און דער גרוילאַמער אנטיסעמיטיזם אין דער צווייטער זייט האָבען ביי זיי צוגענומען אין גאַנצען די פרנסה, זיי זענען גרייט צו ארבייטען שווער פאַר א ביסען ברויט, נאָר עס איז נישטאָ וואָס צו טהון אָדער עס איז פערשטעלט דער וועג... די רומענישע יודען זענען ווי אין א תפיסה, וואו מען פייניגט זיי און מען גיט זיי נישט מיט וואָס די נשמה צו דערהאַלטען.

די עמיגראַציע קען זעהר ווייניג העלפען, ווייל אומשטאַנד איז מען ארויסצונעהמען פון רומעניען נור א קליינע צאָהל יודען, און ארויס פאָהרען ווילען און מוזען צעהנדליגע טויזענדער.

*

ענגלאנד. סטאַטיסטישעס. אין לאָנדאָן לעבט יעדער יוד דורכשניטליך 49 יאָהר און יעדער קריסט 39 יאָהר. קינדער פון 1 ביז 3 יאָהר שטאַרבען ביי יודען 10 % און ביי קריסטען 15 %. אין אמסטערדאַם שטאַרבען קריסטען אין אַלטער פון 20 ביז 50 יאָהר 6 % און — יודען נור 3 %. אין אָראַן און אַלזשיר פערמעהרען זיך יודען 6 % מעהר ווי קריסטען. ביי יודען טרעפען זיך זעהר ווייניג קראַנקהייטען, וועלכע קומען פון שכרות. נערווענקראַנקהייטען זענען ביי יודען פיעל מעהר פערבריייטעט ווי ביי קריסטען, די צאָהל פון משוגעים איז ביי יודען צוויי מאָל אזוי פיעל ווי ביי קריסטען.

אלגעמיינע וועלט נייעס.

עסטרייך. — אין גאַליציען עקזיסטירען בערך 1800 לאַנדווירטשאַפטליכע פעריינען (Kółka rolnicze), דער צוועק פון די פעראיינען איז צו עפענען אין אלע שטעדטליך און דערפער קריסטליכע געוועלבען, כדי זיך צו קענען בעגעהן אָהן די יודישע קרעמער. פאַר די פעריינען, וועלכע האָבען שוין ביי הונדערטער יודישע פאַמיליעס צוגענומען די פרנסה, ווערען געזאַמעלט נדבות און צווישען די מנדבים געפינען זיך אויך יודישע גוטבעזיצער.

*

רוסלאנד. — רעפאָרמען אין בילדונג. די קאָמיסיאָן צו אומאַרבייטונג פון די רוסישע מיטעלשולען אונטער דעם מיניסטער פון פאָלקסבילדונג גענעראַל וואַנאָווסקי האָט בעשלאָסען מבטל צו זיין דעם אונטערשיעד צווישען גימנאַזיעס און רעאַלשולען, און אנשטאַט די צווייערליי מיטעלשולען איינצופיהרען איין אלגעמיינע מיטעלשולע מיט 7 קלאַסען. די גריכישע שפּראַך ווערט אין גאַנצען אבגעשאַפט פון דעם למוד אין גימנאַזיעס, דאָס לערנען פון לאַטיין ווערט פיעל פערקלענערט. דער פּלאַן פון לערנען איז אויסגערעכענט אין גאַנצען אויף 290 שטונדען, וועלכע וועלען ווערען אזוי איינגעטהיילט: רעליגיאָן וועט מען לערנען אין אלע קלאַסען 14 שטונדען אין דער וואָך. רוסישע שפּראַך — אין אלע קלאַסען — 30 שטונדען. לאַטיין וועט מען לערנען — פון 4-טען ביז לעצטען קלאַס — 16 שטונדען. איין נייע שפּראַך אין אלע קלאַסען — 20 שטונדען, די צווייטע נייע שפּראַך — פון דריטען קלאַס און ווייטער — 16 שטונדען, געשיכטע אין אלע קלאַסען — 19 שטונדען. געאָגראַפיע אין די 1-VI קלאַסען 15 שטונדען וועכענטליך. קאָסמאָגראַפיע — נאָר אין VII קלאַס 2 שטונדען, געזעצגעבונג אין VI און VII קל׳ 4 שטונדען, מאַטעמאַטיק אין אלע קלאַסען 28 שטונדען, פיזיק פון V קל׳ אָן 9 שטונדען, נאַטורוויסענשאַפט אין אלע קלאַסען 9 שטונדען, מאַלען און צייכענען — 17, שען שרייבען — 3 שטונדען, האַנדאַרבייט און גימנאַסטיק 20 שטונדען וועכענטליך.

— ערלייכטערונג פאַר צייטונגען. די רעגירונג האָט בעשלאָסען בנוגע צו צייטונגען, וועלכע ערשיינען אָהן פאָרהעריגע צענזור, אז די ערשטע הזהרה, וועלכע ווערט געגעבען א צייטונג, פערליערט איהר קראַפט נאָך אבלויף פון איין יאָהר, אויב אין דער צייט ווערט איהר נישט געגעבען קיין צווייטע הזהרה. אין פאַל, אויב די צייטונג בעקומט במשך פון איין יאָהר צוויי הזהרות, האָבען זיי זייער קראַפט במשך פון 2 יאָהר, זייט די צווייטע הזהרה איז געגעבען געוואָרען. נאָך אבלויף פון די דאָזיגע טערמינען ווערען די צייטונגען בעפרייט פון די הזהרות, און אויב עס קומט נאָך אמאָל איין הזהרה, ווערט זי ווידער גערעכענט פאַר איין ערשטע.

— אויס באַקו שרייבט מען אז דאָרט איז שטאַרק געפאַלען דער פּרייז אויף נאַפט און אנשטאַט 18 קאָפּ׳. ווערט איצט געצאָהלט 6 קאָפּ׳ פער פוד. פיעל נאַפט דעסטילאַציאָנען האָבען איינגעשטעלט די ארבייט און טויזענדער ארבייטער געהען ארום ליידיג. בעזונדערס ליידען פון דעם נאַפט-קריזיס די מעקלערס, וועלכע זענען מעהרסטענ-טהיילס יודען.

— דער מיניסטער פון פאָלקס בילדונג האָט בעשטעטיגט, אז מענשען, וועלכע האַלטען אויס דעם עקזאַמען אין א וועלכען ס׳איז א קלאַס פון די מיטעלשולען און קענען נישט ווערען אריינגענומען, ווייל עס איז נישטאָ קיין פּלאַץ, קענען בעקומען איין אַטעסטאַט פון דעם אויסגעהאַלטענעם עקזאַמען.

*

אמעריקא. — מויערען אָהן ציגעל. דער בעריהמטער עדיסאָן האָט געפונען א מיטעל ווי ביליג צו מאַכען צעמענט אזוי, מען זאָל פון איהם קענען בויען גאַנצע הייזער אָהן שטיינער און ציעגעל. עס וועט ווערען געמאַכט א פאָרם פון אייזען און אין איהר וועט ווערען אריינגעגאָסען פון צעמענט — א גאַנץ הויז מיט צימערען א. ז. וו. יעדער ארכיטעקטאָר וועט דאַרפען האָבען ביי זיך פערשיעדענע אייזערנע פאָרמען פון הייזער און פון זיי קענען אבגיסען הייזער פון הוילען צעמענט. דאָס איז זעהר איינפאַך און ביליג, און דערביי וועלען אזאלכע הייזער האָבען די מעלה, דאָס זיי לאָזען נישט צו קיין נאַסקייט און קיין פייער.

— גרויסע היצען. די לעצטע וואָך פון יוני זענען אין די פעראייניגטע שטאַטען געוועזען אזוינע גרויסע היצען, אז צעהנדליגע טויזענדער מענשען זענען קראַנק געוואָרען, במשך פון איין וואָך זענען אין ניו-יאָרק געשטאָרבען פון זאָנענשטיך 517 מענשען. אין פּיטטסבורג זענען געשטאָרבען פון זאָנענשטיך 11 מענשען. פיעל מענשען זענען פּלוצלינג געוואָרען משוגע און ווילד. א קאָנדוקטאָר פון איין עלעקטרישער באַהן האָט פּלוצלינג געלאָזט דעם וואַגאָן אויף איין אנדער ליניע און ער איז ארויף אויף א צווייטען וואַגאָן. איינער איז אין אנפאַל פון שגעון אריינגעשפּרונגען אין וואַסער. אין טשיקאַגאָ האָט זיך די היץ געענדיגט מיט א געוויטער און פון בליץ זענען געהרגט געוואָרען 11 קינדער. דער הייסטער טאָג איז געוועזען דעם 3 טען יולי. אין מענהאַטטאַן און ברוקלין זענען געוועזען ביז 3 נאָכמיטאָג 62 טאָדעספעלע פון זאָנענשטיך, אין ניוואַרק האָבען פיעל פאַבריקען איינגעשטעלט די ארבייט און פיעל געשעפטען זענען פערמאַכט, 19000 מענשען האָבען גענעכטיגט אונטערן פרייען הימעל.

די חַתוּנָה.

(ערצעהלונג).

פון מ. ספּעקטאָר.

I.

מען האָט גיטלען דערלאַנגט א בריעף פון פּאָסט, זי האָט אָנגעטהון די ברילען, זיך געזעצט ביים פענסטער און אָנגעהויבען לייענען. —

איהר פּנים האָט אָנגעהויבען שיינען. אויף איהר אַלטער הויט מיט קנייטשען האָט זיך פון ערגיץ געוויזען א ביסיל בלוט. מען האָט געזעהן, אז זי קוועלט אָן פון דעם לייענען, זי האָט געשלונגען די ווערטער, געכאַפּט דעם אָטהעם, און האָט זיך צוּוויינט פון גרויס שמחה.

— ענדליך, ענדליך... געלויבט איז זיין ליעבער נאָמען, וואָס איך בין איהם ניט ווערטה צו דערמאָנען... איך וויים ניט, גאָטעניו, ווי דיר אָבצודאַנקען פאַר דעם חסד, וואָס די טהוסט מיר מיר —ביילע! וואו איז ערגיץ ביילע? וואו איז יוסיל? קינדערליך? גיכער קומט אהער, גיט מיר אַב מזל-טוב, אונז קומט א טייערער מזל-טוב, שיקט גיכער נאָך אברהמ׳לען, ער זאָל קומען מיט זלאַטקען און מיט אַלע קינדערליך.

גיטעל האָט ניט אויפגעהערט אין מיטען לייענען דעם בריעף רופען אַלעמען אין שטוב אריין, לייענען און רופען, רופען און ווייטער לייענען, שלינגען די ווערטער.

ווער עס האט זיך נור געפונען אין שטוב, איז געקומען צולויפען.

— מזל טוב אייך! מזל טוב אונז! משה׳לע איז א חתן געווארען פון ווארשא און בעט אונז שוין אלע אויף דער התונה,— האט גיטעל מיט שמחה געזאגט, — אט לייענט דעם בריעף, רבונו של עולם, עס זאל נור זיין אין א גוטער שעה, מיר זאלען אלע איינער פון דעם אנדערען פיעל נחת האבען, מיר זאלען הערען איינער פון דעם צווייטען בשורות טובות און אויף כל ישראל... לייענט, אט לייענט, קינדערליך, ער שרייבט, אז ער נעמט זעהר א שענע כלה א יפת־תואר מיט א סך נדן, רבונו של עולם, איך בין ניט ווערטה דיין גרויסען הסד, וואס דו טהוסט מיט מיר! האט אלין איבערגעזאגט גיטעל, ארומגעהענדיג איבער דער שטוב מיט אויפגעהויבענע הענד, ווען איהר טאכטערביילע האט גענומען ביי איהר דעם בריעף לייענען. די קינדערליך און אלע אין שטוב, אפילו די דינסט איז געקומען פון קיך מיט פערקאטשעטע ארבעל און מיט נאסע הענד, און ארומגערינגעלט ביילען מיט דעם בריעף.

— לייען העכער, ביילע׳טשקע, איך זאל קענען הערען... אלע זאלען קענען הערען, אלע זאלען הערען, האט גיטעל געבעטען מיט שטעהענדיגע טרעהרען אין די אויגען, ארומגעהענדיג איבער דער שטוב און אויפהויבענדיג אלע מאל די הענד.

די קינדערליך האבען אונטערגעשפרונגען זעהענדיג, ווי די באבוני איז אזוי פרעהליך. אין דעם ווארט „חתונה", וואס ביילע האט איבערגעלייענט אין בריעף, האבען זיי געזעהן פארויס שענע טייערע זאכען, כלי־זמר, לעקעך, פלאדען, נייע מלבושים׳ליך, און די קינדערליך האבען זיך שוין ניט געקענט איינהאלטען פון טאנצען. דאס דינסטמיידיל האט זיך גאר דערפרעהט, געזאגט נאך אנאנד: „אוי דאס א שענע כלה ווי גאלד" און ניט געוואוסט, וואס זי זאל ווייטער אנהויבען צו טהון — געהן דערקאכען דעם מיטאג, אדער, אראבקאטשען די ארבעל איבער די הענד.

א טעפיל, וואס האט שטארק אנגעהויבען זידען אין קיך, האט א ביסיל איבערגעשלאגען דאס לייענען דעם בריעף, און מען האט איהר געהייסען גיך לויפען אין קיך אריין.

— אט שרייבט די כלה אויך א לאנגען גר״ס, האט די טאכטער געזאגט, נאר איך קען ניט לייענען, אודאי פראנצויזיש.

— די כלה שרייבט אונז אויך א גרוס, לעבען זאל זי, מיינע ביינער זאל זי איבערלעבען, מיר וועלען אריינגעהן צום פראוויזער, זאל ער אונז איבערלייענען.

דער פראוויזער, וועלכער האט געוואהנט אין איהר הויז, האט געזאגט, אז עס איז ניט קיין פראנצויזיש, נאר פויליש, זי שרייבט גיטל׳ען אז זי איז איהרע א צווייטע מוטער, זי האט איהר זוהן מאזעס׳ען ליעב ווי איהר גאנץ לעבען, ער איז איהר גאנצע וועלט, זי רעכענט זיך פאר די גליקליכסטע אין דער וועלט, וואס גאט האט איהר בעשערט מאזעס׳ען, זי האלט גיטל׳ען פאר איהר צווייטע מוטער און זיך פאר איהר געטרייע טאכטער אויף אייביג און האפט, אז גיטעל וועט זי אויך ליעב האבען ווי איין אייגען קינד.

זי גרוסט און קושט טויזענד מאל איהרע נייע שוועסטער ביילען מיט זלאטקען מיט זייער מאנען און קינדערליך און שרייבט זיך אונטער: „אייערע אויף אייביג ערגעבענע און ליעבענדע טאכטער רעגינע".

און א שעה שפעטער האבען זיך צוזאמענגעקליבען צו גיטל׳ען אין שטוב איהרע אלע קינדער, איהר עלטערער זוהן אברהם׳ל מיט דער שנור, זלאטקע און זייערע קינדער, אויך איהר איידעם יוסיל, ביילעס מאן. אלע האבען געלייענט דעם בריעף מיט גרויס נייגעריגקייט, מען האט געשטעלט צום טיש בראנפען מיט לעקעך און געשיקט נאך וויין, מען האט געטרונקען „לחיים", זיך אבגעגעבען איינער דעם אנדערען מזל טוב, און מען האט אנגעהויבען רעדען פון פאהרען אויף די התונה.

גיטעל, פון דעם אלעמען, וואס זי האט איבערגעלעבט היינטיגען טאג, איז זעהר מיעד געווארען און איז זיך געגאנגען א ביסיל צולעגען, „דער קאפ זאל איבערגעהן", אין דער איבריגער עולם איז געבליבען זיצען ביים טיש און ניט אויפגעהערט צו רעדען פון משה׳לען.

— איך שטעל זיך פאר וו״ס פאר א שידוך, אימשטיינס געזאגט, משה׳לע האט געקענט טהון, האט די שנור זיך אנגערופען און זיך אבגעווישט איהרע בלויע ליפעליך.

— ביז 30 יאהר א בחור געזעסען, איך שטעל זיך פאר, וואס פאר א כלה דאס איז, וואס פאר מחותנים, אז זיי האבען געקענט נעהמען משה׳לען, האט געענטפערט די טאכטער.

— זאל גאט העלפען, ער זאל שוין חאטש איצטער אנהויבען ווערען א מענש, האט מיט א זיפץ זיך אנגערופען משה׳לעס עלטערער ברודער מיט אברהם׳ל, גענוג צרות און בזיונות האבען מיר פון איהם נעהאט.

— שולדיג ביזט דו, האט זיך יוסיל געווענדעט צו אברהם׳ל, ווען איך זאל זיין משה׳לעס עלטערער ברודער, וואלט ער אנדערש אויסגעוואקסען. איך וואלט איהם געוועזען ווי איין אייגענער טאטע, און וואלט איהם גוט אריינגענומען אין די הענד.

— עס ווייזט זיך דיר נור אויס אזוי — אז ווען גאט שטראפט, דאס אפילו איין אייגען קינד געהט אין שלעכטען וועג, העלפט ניט קיין זאך; עס איז ניט אמאליגע יאהרען, וואס מען פלעגט מורא האבען פאר א רבי׳ן, מען האט דרך־ארץ געהאט פאר עלטערע מענשען, היינט איז איין הפקר וועלט, ווי דאס קינד קומט נור אין די יאהרען, טהוט עס וואס עס וויל, עס העלפט ניט קיין טאטע מאמע; ווארום וואס האב איך דען ניט געטהון, אז משה׳לע זאל אויסוואקסען א לייט, ווי עס שטעהט אן אונזער משפחה. דערצו איז ער נאך יונג געווארען א יתום; דעם טאטען, ער זאל האבען דעם ליכטיגען גן־עדן, וואלט ער נאך אפשר געפאלגט, אבער א ברודער און די מאמען האט ער געהערט ווי דעם פאראיעהריגען שניי, און ווען מען פלעגט איהם זאגען, האט ער געענטפערט מיט עזות. מיט גוטען און מיט שלעכטען האט ניט געהאלפען. זאל גאט העלפען, ער זאל חאטש פון איצט אנהויבען ווערען א מענש און אוועקווארפען זיינע יונגעלשע שטיק, א והמנות אויף די מאמען, זי האט זיך נעביך גענוג אנגעליטען פון איהם.

ביילע האט דערביי געלאזט א טרעהר און געזאגט:

— אודאי דער טאטע, זאל זיין א גוטער מליץ, זאל לעבען, וואלט משה׳לע אזא שידוך ניט געטהון. ווער ווייסט וואס פאר א מחותנים דאס זענען, איך שטעל זיך שוין פאר אימשטיינס געזאגט; ער וועט דען זיך אנפרעגען ביי עמעצען? ער איז שטענדיג געוועזע א „סאמאוואלעץ" — וואס ער האט געוואלט, האט ער געטהון, ביי קיין מאמע, ביי שוועסטער, ביי ברידער קיין מאל ניט געפרעגט. אט איז ער א התן געווארען צו דרייסיג פערשריענע יאהר און בעט שוין, מען זאל פאהרען אויף די התונה, אודאי? באלד וועלען זיך אלע צולויפען אויף דער שענער האסלערע,— ניטא אזוינע נאראנים! ער מיינט, אז ער

איז נור דער חכם! ער וויל דען, מיר זאָלען זיין אויף דער חתונה? אָט ווענען יוצא ווענען, שרייבט ער.

— פֿון דעסטוועגען דאַרף מען פֿאָהרען אויף די חתונה. האט אברהם׳ל געזאָגט.

— פֿאָהר, אַז דו ווילסט, — איך וועל ניט פֿאָהרען!

נאָך פֿיעל רעדען און וִיכּוּחִים איז געבליבען, אַז קיינער זאָל ניט פֿאָהרען, מען זאָל נור יוצא זיין און איהם דעפּעשירען אַ מזל טוב. ער האט ביי קיינעם ניט געפֿרעגט און אַליין אַ חתן געוואָרען, זאָל ער אַליין חתונה האָבען. —

.II

ניטעל האָט זיך ביי זיך אין צימער אַזוי גיך ניט געקענט בערוהיגען פֿון היינטיגען טאָג. אַ קליינינקייט, וואָס זי האט איבערגעלעבט. משה׳לע איז אַ חתן געוואָרען. וויפֿיעל האָט זי זיך אין איהר לעבען פֿון איהם אָנגעליטען, זי האָט איהר יונגסט קינד משה׳לע — איהר מוזיניקעל אַזוי שטאַרק ליעב געהאַט, ער איז געוועזען שען, אַז אין זיין ליכטיגע צורה איז ניט געוועזען אַריינצוקוקען, און קלוג ווי דער טאָג, אַז מען האָט נור בעדאַרפֿט האַלטען אָפֿען מויל און אויערען איהם צו הערען רעדען, גאָט און לייט האָבען גיטעל מקנא געוועזען אויף דעם קינד. אין איהרע זכרונות איז גיטעל גיך אַריבער צו דער צייט ווען משה׳לע איז עלטער געוואָרען:

— איך האָב שוין גערעכענט מיט איהם אַ שידוך טהון, ווי מיט אברהם׳לען אין זיינע יאָהרען, די גרעסטע שידוּכים מיט די גרעסטע רבנים האט מען גערעדט. „ניין" און „ניין", ער וויל ניט, ער וויל נאָך לערנען, — וואָס לערנען, ווער לערנען צו זעכצעהן יאָהר אַ בחור? — דו וועסט וועלען לערנען קענסטו דאָס שען אויספֿיהרען ביים שווער אויף קעסט, ספרים איז ב״ה גענוג געבליבען פֿון טאַטען — „ניין" און „ניין" — ער וויל פֿאָהרען לערנען. ער האט ביי קיינעם ניט געפֿרעגט און איז אַוועק אין דער וועלט אַריין, צוויי חדשים האָב איך פֿון איהם גאָר ניט געהערט, איך בין שיער מיינע שונאים פֿון זינען ניט אַראָב, דערנאָך איז פלוצים אָנגעקומען אַ בריעף, ווי ער בעט מיך איבער, וואָס ער האט זיך מיט מיר ניט געזעגענט און בעט, איך זאָל איהם מוחל זיין און זאָל איהם שיקען געלד, ווייל ער האָט פראָסט ניט וואס צו עסען, מיין הארץ האט זיך מיר צוריסען — מ י י ן משה׳לע, וואָס איך פֿלעג זיך פֿיהלען גליקליך, ווען ער האט עפּיס געגעסען מיט אַפּעטיט, זאָל הונגערען. איך האב איהם געשיקט געלד, דריי יאָהר האב איך איהם געשיקט. דערנאָך האָט ער אויפֿגעהערט פֿערלאַנגען געלד, איך האָב איהם געבעטען, ער זאָל קומען, האָט ער דערויף ניט געענטפֿערט. „איך וויל זיך ניט קריגען מיט אברהם׳לען, מיט דער שוועסטער און מיט איהר מאַן", האט ער געשריעבען, „מיר קענען ניט וואָהנען צוזאַמען". פֿאַר וואס, פֿאַר ווען, ווייס איך ניט. דערנאך האט ער אַ צייט גאָר אויפֿגעהערט שרייבען. גריסען האט מען געהערט פֿון איהם זעהר ביטערע. אט איז ער אין אדעס, אָט איז ער אין קיעוו, אָט איז ער אין חארקאוו. מען האט דערצעהלט, אַז משה׳לע לעבט ווי אַ פּראָסטער גוי, ער האט קיין יודיש פּנים ניט, טהייל האָבען דערצעהלט, אַז ער לעבט מיט אַ גויה — מיט אַ גראַפֿיניע און אַז ער וועט שוין קיין מאָל ניט חתונה האָבען.

מיט אַ פֿינף יאָהר צוריק איז ער פלוצים אַראָבגעקומען אַהיים „זיך זעהן מיט דער מאַמען", ווי ער האט געזאָגט. גיטעל האט איהר קינד ניט דערקענט, אַזוי פֿערענדערט איז ער געוואָרען. דער ברודער, די שוועסטער, דער שוואָגער און די שוועגערען האָבען איהם געפֿונען פֿאַר פֿרעמד, משה׳לע האט בעקומען אַ גוישע געגאָלטע מאָרדע מיט אַרויפֿגעדרעהטע וואָנסען, אָנגעטהון ווי אַ פּריץ און מיט אַ פֿולען פּאַליארעס אַסיגינאַציעס. זיין משפחה האט זיך געשעמט צו געהן מיט איהם איבער דעם שטעדטיל, גיטעל האָט געהאַלטען אין איין וויינען, ער זאָל אַוועקוואַרפֿען די גראַפֿיניע, בלייבען צוריק אַ יוד, מעהר ניט אַוועקפֿאָהרען, בלייבען נעבען דער מאַמען. אַז נאָט וועט וועלען, וועט זי מיט איהם נאָך קענען טהון אַ שענעם שידוך, ער זאָל זיך נור אַביסיל איבעראַנדערשען. משה׳לע האט דער מאַמען געשוואָרען אַז ער איז אַ יוד, ער האט ניט קיין גראַפֿיניע, נאר בלייבען אין דער היים וועט ער פֿאַר קיין מיליאָן, ערשטענס האט ער זיינע אייגענע געשעפֿטען אין דער פֿרעמד און צווייטענס, געפֿעלט איהם ניט דאס שטעדטיל, דאָ איז פֿאר איהם ניט דאָ וואס צוטהון און קריגען זיך מיט ברידער און שוועסטער איבער פֿרומקייט איז פֿאַר איהם קיין געשעפֿט ניט. —

משה׳לע איז טאַקע אַזוי אַוועקגעפֿאָהרען, גיטעל האָט געוויינט, פֿאַר וואָס איז משה׳לע אַנדערש ווי איהרע קינדער, אַלע פֿון איין מאַמען. איבער יעדען קינד האט זי בלוט פֿערגאָסען. פֿאַר וואס וויל ער ניט בלייבען נעבען איהר אין דער היים, — „וואס וואָלט איהם דאָ געפֿעהלט?" געלויבט גאָט, ניט צו פֿערזינדיגען, פֿריהער גאָט און דערנאָך ער, זאָל האבען דעם לעכטיגען גן־עדן האָט אונז פֿערזאָרגט, איבערגעלאָזט אַ הויז פֿון עטליכע טויזענד רובל, בעלי־בתישקייט, מיט אַביסיל מזומן געלד. פֿון דעם הויז אַליין, ניט צו פֿערזינדיגען, קען מען ב״ה לעבען, אַנדערע זענען אונז מקנא, און איהם געפֿעלט עס ניט און איז נע־ונד אין דער פֿרעמד אָהן אַ ווייב אָהן אַ היים, אַ מענש פֿון עטליכע און צוואַנציג יאָהר זאל ניט האָבען קיין היים.

די שוועסטער מיט דעם שוואָגער, און דער ברודער מיט דער שוועגערען זענען אין האַרצען העכסט געוועזען צופֿרידען, וואָס זיי בעפֿרייען זיך פֿון דעם שלאַק — „גלייכער פֿון דערווייטענס — איז ווינציגער דער בזיון".

זעלטען פֿלעגט דערנאָך אָנקומען אַ בריעף פֿון משה׳לען און אין די לעצטע פֿאָר יאָהר איז ער גאָר פֿערפֿאַלען געוואָרען. קיינער האט זיך דערויף ניט געוואונדערט; אַלע האָבען געוואוסט, אַז פֿון משה׳לען וועט קיין לייט ניט זיין. טהייל האבען דערצעהלט, אז ער זיצט אין טורמע, אַנדערע אַז ער איז אַוועק קיין אויסלאַנד און מען לויפֿט איהם נאָך און ווידער האט מען דערצעהלט, אַז ער האט זיך אויפֿגעהאָנגען, ווייל עס איז איהם נמאָס געוואָרען דאס לעבען און אַז פֿאַר זיין טויט האט ער חרטה געהאַט אויף אַלע ויינע חטאים, נאר עס איז שוין געוועזען צו שפעט.

פֿון די אַלע נייעסען האט זיך דערוואוסט די משפחה און מען האט זיך געהיט, עס זאָל צו גיטל׳ען ניט אָנקומען די שלעכטע בשורה, ווייל זיי זענען ניט זיכער געוועזען, צי די אַלע פּאָטשטען זענען אמת.

גיטעל האָט שטיל געטראָגען אַ גרויסען וועהטאָג אין האַרצען, צייטענווייז פֿלעגט זי שטיל וויינען וועגען איהר משה׳לען, וואָס האָט זיך גענומען און שלעכטען וועג, — און דאָ פלוצים אַזא טייערער בריעף מיט אַזא טייערער בשורה: איהר משה׳לע האָט חתונה און בעט אויף חתונה.

ליגענדיג אין בעט ביי זיך אין צימער האָט זיך ניטעל אין אַלעם דערמאַנט, וואָס זי האָט איבערגעליטען פֿון איהר שלעכטען זוהן, נאָר איצטער... איצטער האָט זי אין אַלעם פֿערגעסען, אַלעס איהם מוחל געוועזען און איהר מוטערשע הארץ איז פֿול געוואָרען מיט ליעבע צו

איהר משה'לען, פונקט ווי אין דער צייט, ווען ער איז ארומגעגאַנגען נעבען איהר פֿארטוך און דער מאַמען אין אַלעמען געפֿאָלגט.

אלע איהרע געדאַנקען זענען איצטער געוועזען פֿערנומען מיט זיך צוגרייטען פֿאָהרען אויף דער חתונה, די צייט איז אַזוי קורץ — אין גאַנצען דריי וואָכען געבליבען. ביי איהרע ערשטע קינדערס חתונה פֿלעגט זיך גיטעל אָנהויבען צוגרייטען פֿריהר מיט דריי חדשים און דאָ אין גאַנצען דריי וואָכען.

אויף מאָרגען האָט זי אַרויסגענומען איהר מאַראָנטיקען זיידען קלייד מיט די גרינע אַטלעסענע קווייטען און עס אַרויסגעהאָנגען לופֿטערען, עס בעטראַכט, אויב עס פֿעהלט ניט קיין העקעליך. דערנאָך האָט זי מיט קרייד אויסגעפוצט איהרע לאַנגע אויירינגליך, די פעריל, די פֿינגערליך און די גאַנצע ציהרונג און זיך געקויפֿט א נייגעל זיידען טיכיל אויפֿ'ן קאָפּ מיט העל־געלע גרויסע קווייטען. —

אכט טאָג פֿאַר דעם אוועקפֿאָהרען האט מען געבאַקען לעקעך, פֿלאָדען און מאַנדעל־בייגעליך אויף מיטצונעהמען פון „חתן'ס צד", בעשטעלט א פאַרוק פֿאַר די כלה און אויסגעקליבען פון איהר בענשלייכטער די שענסטע און גרעסטע פֿאַר דרשה געשאַנק פֿאַר די כלה. איהר עלטערען זוהן צו דער חתונה האָט זי אויך דער כלה געשיינקט א פּאָר זילבערנע בענשלייכטער און צום „שלייער" געגעבען אַ פאַרוק. —

פֿאַר דעם אַוועקפֿאָהרען איז גיטעל געוועזען ביי איהר מאַן אויף דעם קבר, איהם בעטען אויף חתונה און אַז ער זאָל דאָרט זיין אַ גוטער מליץ פֿאַר דעם נייעם פּאַר־פֿאָלק. —

גיטעל איז אַוועקגעפֿאָהרען קיין וואַרשא ווי אַ גרויסאַרטיגע מחותּנת'טע צו איהר ליעבסטען יונגסטען זוהן אויף חתונה, פֿרעהליך און גליקליך. אַלע, וואָס האָבען זי בעלייט צום וואַגזאַל, האָבען געזאָגט, אַז זי איז יונגער און שענער געוואָרען אויף צוואַנציג יאָהר, און אַז זי איז אַ שענע מחותּנת'טע.

אויסער די כלה־מתנות האָט גיטעל מיט זיך מיטגענומען אויף חתונה־הוצאות, זי זאָל האָבען מיט וואָס אויסצושטעלען זיך פֿאַר אַ שענע מחותנת'טע. „זאָלען זיי דאָרטען ניט מיינען, אַז איהר משה'לע קומט חס־ושלום אַרויס פון אַ נחות דרגא. אַז ער איז ב"ה ניט קיין עלענדער, ער האָט ב"ה ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר אַ מאַמע מיט שוועסטער, ברידער און קומט אַרויס פון א שענער משפחה. זי וועט ווייזען, אַז אין וואַרשא קען זי ב"ה אויך זיין א שענע מחותּנת'טע. משה'לע איז ביי איהר דאָס לעצטע קינד, וויל זי גאָר ניט פֿערשפּאָרען, ער, זאָל זיין א גוטער בעטער, זאָל לעבען וואָלט ער אַודאי אביסיל שענער בעשיינט די חתונה און נאָך מעהר געלד או סגעגעבען, נאר זי וועט אויך קיין זאַך ניט פֿערשפּאָרען, אַבי שען זיך אויסצושטעלען אויף דער חתונה. זי וועט דינגען טענץ פֿאַר אַלע מחותנים בעזונדער, פֿאַר דעם „וויוואַט" שפּיעלען וועט זי די כלי־זמר געבען אַ גאַנץ פֿינפעריל, און פֿאַר דעם „כשר־טאַנץ" צוויי דרייערליך, היינט רח"ש, דעם חזן, די שמשים, נדבות פֿאַר אָרימע לייט, וואָס זאָל זי דאָ שפּאָרען? מעהר קיין קינדער אויף חתונה מאַכען האָט זי ניט; געלויבט זיין ליעבען נאָמען וואָס זי האָט דערלעבט איהר משה'לעס חתונה.

מיט די גליקליכע געדאַנקען איז גיטעל ווי א גליקליכע מוטער געפֿאָהרען קיין וואַרשא צו איהר יונגסטען זוהן אויף דער חתונה.

III.

אין וואַרשא אויף דלוגע גאַס, וואו עס געפֿינט זיך דער זאַל אויף חתונות „נו־וואָטע", איז צוגעפֿאָהרען איין קאַרעטע נאָך דער אַנדערער, פון וועלכער עס זענען אַרויסגעגאַנגען דעקאָלטירטע דאַמען, פּריילין און אויסגעפוצטע העררען.

דער זאַל איז שוין געוועזען פֿול, די מוזיק האָט געשפּיעלט, העררען און דאַמען האָבען געטאַנצט, טהייל וועלכע האָבען ניט געטאַנצט האָבען גערעדט וועגען חתן כלה, וואָס פֿאַר אַ גליק רעגינע וויסשטיין האָט געטראָפֿען: אַזא שענער יונגער מאַן מיט פול לעבען, נעבילדעט און קלוג, דערצו פֿערמאָגט ער אַ שענעם קאַפּיטאַל, וואָס ער האָט אַליין פֿערדיענט, און האָט נוטע געשעפֿטען. אין גאַנצען מיט צעהן טויזענד רובל נדן קומען צו אַ חתן מיט אַלע מעלות איז היינטיגע יאָהרען זעהר שווער, איין אָרים דאָקטוריל אָהן פּראַקטיקע הייסט זיך היינט אויך געבען פֿיפֿצעהן טויזענד. אמת רעגינע איז אַ שענע פּריילין און אַ גראַטענע, נאר וויפֿיעל זענען דאָ שענע, געראָטענע און מיט מעהר געלד און זיצען.

איבערהויפּט האָבען דערפֿון שטיל צווישען זיך גערעדט די מאַמעס פֿון די פּריילין, מיט וועלכע זיי זענען געקומען אויף דער חתונה.

די כלה איז געזעסען אויבען אָן אויף אַ שטוהל, נעבען איהר פוןביידע זייטען זענען געזעסען דאַמען און פּריילין: גיטעל די מהותּנת'טע אין איהר מאַראָנטיקען קלייד מיט די גרויסע גרינע אַטלעסענע קווייטען האָט מען אַריינגעזעצט צווישען צוויי דאַמען מיט דעקאָלטירטע ברייטע פּלייצעס און מיט אָפֿענע הערצער. גיטעל האָט דאָס ניט געקענט צוזעהן און איבערטראָגען, ווייבער וועלכע האָבען שוין מאַנען און קינדער זאָלען מיט אַזא עזות זיך ניט שעמען קומען אויף אַ חתונה. דערצו האָט זי ניט געקענט ליידען דעם שרעקליכען ריח פון זייערע הוילע לייבער צוזאַמען מיט די מאוסע ריחות פון די ווייסע פּראָשקעס, פּאָמאַדעס און וואַסערען, מיט וועלכע זיי האָבען זייערע לייבער, דאָס פּנים און אפילו די האָר אַנגעשמיערט, אָבגעשיט און אָבגעגאָסען. די אַלע משונה'דיגע ריחות האָבען גיטלען שטאַרק געציפּט אין דער נאָז און געזעצט אין קאָפּ ווי פון אַ טשאַד. גיטעל איז געזעסען צווישען די צוויי דאַמען ווי געקרעמפּעוועט, ווי איינגעשלאָסען און זיך ניט געקענט ריהרען. מיט דעם גרעסטען פֿערגניגען וואָלט זי פון דעם אָרט אַוועקגעגאַנגען, נאר וואוהין זאָל זי געהן? וואו זאָל זי זיך, אַלס מחותּנת טע, זעצען, אַז ניט נאָהענט פון דער כלה אויבען אָן און דאַ אויבען אָן זיצען אַלע אַזוינע האַלב נאַקעטע ווייבער. זיך זעצען ערגיץ אַנדערש — וואו? נעבען דער טיהר? דאָס פּאַסט דאָך ניט, און גיטעל איז ווייטער געזעסען צווישען די צוויי דעקאָלטירטע ווייבער אין קלעמעניש און געקוקט מיט די אויגען אויף אַלעס, וואָס קומט פֿאָר אין זאַל און זעהט מעהר ניט ווי א פּולער זאַל מיט דעקאַלטירטע ווייבער און מיידליך.

גיטעל פֿיהלט זיך וואָס אַמאָל ערגער, עס הלש'ט זי קוקענדיג אויף זיי.

— מילא די מיידליך, יונגע קינדער, טראַכט זי זיך, איז חאָטש נאָך צו פֿערדייען. א מיידיל דאַרף געפֿעהלען, חאָטש קיין יודישע טאָכטער טאָר ניט ווייזען איהר לייב פֿאַר אַלע. נאר וואס זאָל מען טהון מיט היינטוועלטיגע קינדער אין היינטיגע יאָהרען, ובפרט נאָך אין אַזא פֿערשאַרטע שטאָדט ווי וואַרשא, — אָבער ווייבליך און ווייבער, וואָס האָבען שוין מאַנען מיט קינדער, ווי שעמען זיי זיך ניט פֿאַר גאָט און פֿאַר לייט, פֿאַר זייערע איינענע קינדער, קומען אויף אַ חתונה מיט האַלב נאַקעטע לייבער ווי אויסגעלאַסענע שיקסעס אין א שענק. יודישע טעכטער, וואָס זייער לייב טאָרען אפילו די פֿיער ווענד ניט זעהן, זאָלען אַזוי קומען אויף אַ יודישע חתונה — טפו זאָל ווערען די גאַנצע

היינטיגע וועלט, גאָט זאָל מיך ניט שטראָפֿען פֿאַר די רייד, חלש׳ן קען מען קוקענדיג אויף אַזוינע יודישע פּאַראַסקעס.

נאָך דער חופּה, וואָס מען האָט געשטעלט אין מיטען שטוב, האָט מען זיך געזעצט צום טיש און מען האָט גיטלען ווייטער אָנגעוויזען אַ פּלאַץ אויבען אָן צווישען די אייגענע ווייבער, צווישען וועלכע זי איז פריהער נעזעסען אין קלעמעניש און פון זייערע רַיחות זיך פֿערטשאַדעט דעם קאָפּ.

גיטעל האָט זיך אַזוי געפֿיהלט שלעכט און אַזוי פֿעריסורים׳ט אַז זי האָט פון דעם עסען גאָר ניט געקענט נעהמען, דאָס מויל איז איהר ווי פֿערשלאָסען געוואָרען און די אויגען האָבען זיך אָנגעפֿילט מיט טרעהרען.

נאָך דעם טיש האָט זיך גיטעל אַליין אויסגעקליבען איין אָרט ווייטער פֿון דעם „אויבען אָן" און זיך געזעצט ערגיץ נעבען אַ פֿענסטער, נאָר באַלד האָט די כלה׳ס מוטער (אויך אַ דעקאלטירטע) זי דערזעהען, איז צוגעגאַנגען צו איהר און האָט זי אָנגענומען ביי דער האַנד.

— צו וואָס זיצט איהר דאָ, מחותנת׳טע, פֿאַר וואס זיצט איהר ניט אויבען אָן?

— איך וויל דאַ אַביסיל אָפּרוהען.

— אָ ניין, נ־ין, זעצט זיך דאָרט, האָט זי געזאָגט און זי מיט געוואַלד אַהינגעפֿיהרט אויבען אָן און זי געזעצט צווישען די פֿריהערדיגע צוויי ווייבער מיט די רַיחות. לאַנג, לאנג איז זי אין איהר געפֿענגעניש געזעסען און די רַיחות האָבען איהר וואָס מעהר געזעצט אין קאָפּ, זי וואָלט זיך געוואָלט אויסרעדען איהר האַרץ אָדער גלאַט מיטעמיצען פֿאַר דעם גאַנצען אַוועגד רעדען אַ וואָרט, נאָר זי האָט ניט מיט וועמען צו רעדען. די מוזיק שפּיעלט, פּאָרליך טאַנצען, גיטעל זעהט מעהר גאָר ניט, עס דריקט איהר דאָס האַרץ, אַ שווייס בעדעקט זי, דער קאָפּ ווערט שווער און פֿאַלט פון איהר שטיל.

— דעם התן׳ס מוטער הלש׳ט! ווערט אַ געפּילדריי — וואַסער, וואַסער!

מען ברייננט וואַסער, מען זוכט אויס אַ דאָקטאָר צווישען די געסט און ער פֿיהרט זי אַריין אין אַ בעזונדער צימער און דערמינטערט זי.

די כלה, דער התן, די כלה׳ס מוטער, און די צוויי ווייבער צווישען וועלכע גיטעל איז געזעסען לויפֿען אַריין אין צימער:

— וואָס איז מיט אייך, לייגט זיך צו, ווי פֿיהלט איהר זיך, אפשר וועט איהר טרינקען אַביסיל לימאָנאַד? פֿרעגען אַלע.

— איך דאַנק אייך, איך דאַרף גאָר ניט, איך פֿיהל זיך שוין בעסער, לאָזט מיך איבער אַליין, וועל איך זיך בערוהיגען און וועל אין גאַנצען קומען צו זיך.

גיטעל איז אליין געבליבען אין צימער, זי האָט אָנגעהויבען אָטהעמען גרינגער, דער קאָפּ האָט איהר אין גאַנצען אויפֿגעהערט וועהטהון, זי האָט זיך איצט געפֿיהלט ווי איינער, וואָס ווערט בעפֿרייט פון געפֿענגעניש, נאָר אין האַרצען האָט זי געפֿיהלט אַ גרויסען וועהטאָג. די טרעהרען, וועלכע האָבען זי געשטיקט דעם גאַנצען אַוועגד, האָבען זיך איצטער צולאָזט, און זי האָט זיך שטאַרק צוּוויינט. די מוזיק האָט ניט אויפֿגעהערט שפּיעלען, עס האָט זיך געהערט דאָס קלאָפּען פֿון די טענץ, דאָס קאָמאַנדעווען פֿון דעם „טענץ־פֿיהרער", די פּאַדלאָגע האָט געציטערט, גיטעל האָט ניט אויפֿגעהערט צו וויינען און זיך מיט אַלע קרעפֿטען איינגעהאַלטען פון חליפֿען, מען זאָל ניט אנקומען, מען זאָל איהר ניט שטערען. זייט איהר מאַן איז געשטאָרבען, האָט זי אַזוי ניט געוויינט. מיט דעמזעלבען ניגון, וואָס זי האָט בעוויינט איהר מאַנס טוידט, האָט זי איצטער אויך געוויינט אויף איהר משה׳לעס חתונה.—

צוביסליכווייז האָט זי אויפֿגעהערט אין גאַנצען צו וויינען, אויסגעווישט די טרעהרען, שטיל געזעסען און גערעדט צו זיך פֿון די פֿיעל געדאַנקען, וועלכע זענען איהר איצט געפֿלויגען אין קאָפּ.

— גלייכער, וואָס ער, זאָל האָבען דעם ליכטיגען גן־עדן, איז געשטאָרבען און ניט דערלעבט צו זעהן די טייערע חאַסלערע, דעם טייערען נחת, וואָס איך האָב איצטער ביי דעם מווניקס חתונה, בעסער וואָלט איך עס גאָר ניט דערלעבט, אימשטיינס געזאָגט אַ חופּה! — פֿיער דרינגעס אין מיטען שטוב אויף חוזק צו מאַכען, אויף נאַכקרימען זיך און שוין חתונה געהאַט!.. ביים טיש קיין שבע־ברכות, קיין יודיש וואָרט, קיין יודיש פּנים, קיין מנין־יודען ניט געזעהן, געגאָלטע גוים און גוים, אַ פֿולע שטוב מיט נאַקעטע ווייבער און מיידען, אז עס ווערט ניט גוט צו קוקען אויף זיי. בעסער וואָלט משה׳לע שוין חתונה געהאַט מיט איין אָרימע יתומה, וואָלט איך אַזוי פֿיעל בזיונות ניט געהאַט, אַזוי פֿיעל האַרץ־וועהטאָג ניט איבערגעטראָגען.

גיטעל האָט זיך דערמאַנט וואָס פֿאַר אַ מחותנת׳טע זי איז געוועזען ביי איהר עלטערען זוהן, ביי איהר אבר־הם׳לען אויף דער חתונה און וואָס פֿאַר אַ נחת זי האָט דאַן געהאַט. פֿיער הונדערט ווייבער האָבען זי, ניטלען, געפֿיהרט צום שבת אויפֿריפֿענס אין שוהל אַריין בעשיטען דעם חתן, היינט דאָס פֿאָרשפּיעל און ערשט די חופּה, דאָס פֿיהרען מיט גרויס פּאַראַד התן כלה צו דער שוהל, דאָס פֿרעהליכע טאַנצען פון דער שוהל, די גאָלדענע יויך, דאָס ברענגען דעם חתן אויף דער וועטשערע מיט מוזיק, דער הזן מיט אלע משוררים, וואָס האָבען געזונגען ביים טיש, די שבע־ברכות, דאָס שפּיעלען יעדען אַ „וויוואַט", דעם „כשר טאַנץ" דאס טאַנצען אַ ראָד, אומעטום האָט מען נור געהערט „גיטעל" און „ניטעל", — מזל־טוב אייך, גיטעל, איהר זאָלט דערלעבען אין אייער פּאָר פֿאָלק פֿיעל נחת און אין אלע קינדער, איהר זאָלט דערלעבען צו טאַנצען ביים יונגסטען קינד (אַ שענעם נחת דערלעבט!..) וואו איז ערגיץ גיטעל? הערט זי ווי אַלע רופֿען, — דער פֿעטער, די מומע אָדער אַ לייבליכער קרוב האָט נעדונגען די מחותנת׳טע פֿון התן־צד אַ טאַנץ — שפּיעלט כלי־זמר! דער עולם מאַכט אַ וואַרע גיטלען און זי טאַנצט מיט דעם פֿעטער, מיט דער מומען אָדער מיט דעם לייבליכען קרוב און אלע פּליעסקען צו מיט די הענד. גיטעל איז שוין מיעד טאַנצענדיג, נאר מען רופֿט ווייטער גיטלען — אַ גוטער פֿריינד זינגט אַ פֿרעהליכס דער מחותנת׳טע פֿון חתן׳ס־צד — שפּיעלט כלי זמר! און ניטעל טאַנצט ווייטער, דער עולם פּליעסקעט ווידער און מען ווינשט צו דערביי אַלעס גוטס, און גיטעל פֿיהלט דעם אמת׳ן נחת און שמחה פֿון אַ קינד התונה־מאַכען. דערנאָך, דערנאָך ווען דער עולם הויבט זיך אָן צו געהן און די מחתנות׳טעס הויבען זיך אָן צו שושקען, צו סוד׳ן זיך, היינט אויף מאָרגען „צום שלייער", ווען זי זעהט די כלה אין פּאַרוק שוין אַלס ווייביל, אַלס שנור... איהר פֿלאָדען און מאַנדעלבייגעליך, וואָס זי האָט אָנגעבאַקען אויף דער חתונה לויבען אַלע, און וואָס עס בלייבט איבער צום שלייער, צוחאַפּט מען, אָדער יונגע לייט בריות נעהמען עס צו אַז די מחותנת׳טע זאָל ניט וויסען און דערנאָך לאַכען אַלע און מען רייצט זיך מיט איהר: „אָט אַזוי, אָט אַזוי ווערט מען אַ שווינער", און דאַ אימשטיינס געזאָגט, אויף דער חתונה איז דער גאַנצער פּלאָדען מיט דעם לעקיך אין מאַנדעלבייגעליך, וואָס זי האָט אין דער היים אָנגעבאַקען, געבליבען אין קאסטען; אָדער וואַרף עס

אַרויס, אָדער פֿיהר עס צוריק אַהיים—אַ בזיון! קיינער איז ניט נעקומען נאָך לעקיך, דעם פּארוק וועט מען אויך מוזען פֿיהרען צוריק אָדער אַרויסוואַרפֿען, משה'לע האט געזאָגט, אַז מען דאַרף ניט, עס פּאַסט ניט. די זילבערנע לייכטער האָט די כלה ביי איהר צוגענומען מיט אַ פֿערשעמט פּנים, ווי גלייך גיטעל האָט זי מיט עפּיס פֿערשעמט און די ווייבער און מיידליך, וואָס זענען געשטאַנען דערביי, האָבען געשמייכעלט: רעגינען האָט מען געשענקט לייכטער אויף ליכט בענשען... חאַ, חאַ!...—

די חתן־כלה מיט זייערע עלטערן זענען אריינגעקומען אין צימער פֿרעגען, ווי זי פֿיהלט זיך און האָבען צושטערט איהרע געדאַנקען.

— מיר וועלען פֿאָהרען אַהיים, דער עולם צוגעהט זיך שוין, האָבען זיי געזאָגט.

— שוין נאָך דער התונה, האָבען זיי גיטלען געזאָגט, אַלעס געהט גיך איבער אין לעבען.

גיטעל האָט זיך ווידער דערימאַנט, אַז ביי אברהם'לען האָט מען נאָך דער הופה געהוליעט די גאַנצע וואָך ביז איבער דעם צווייטען פרעהליכען שבת, ווען מען האָט די כלה, די נייע שנור, געפֿיהרט אין שוהל אַריין. —

*

אויף מאָרגען אויס התונה. און גיטעל איז צוריק אָוועקגעפֿאָהרען אַהיים, טרויעריג און דערשלאָגען, ווי מען געהט צוריק פֿון בית־הקברות, וואו מען האָט דאָרט בעגראָבען דאָס ליעבסטע קינד, אַ שטיק האַרץ, אַ שטיק לעבען אין דער ערד אריינגעלעגט...

פֿאָהרענדיג שוין אין וואָגאָן, האָט זי אין איהרע טרויריגע געדאַנקען זיך געטרייסט מיט דעם:

— גוט חאָטש, וואָס ביילע מיט זלאַטקען, אברהם און יוסל זענען ניט געפֿאָהרען אויף דער חתונה, וועט האָטש דער בזיון זיין ווינציגער, וועניגער לייטיש געלעכטער, קיינער וועט חאָטש ניט וויסען פֿון דעם גרויסען וועהטאָג, וואָס איך טראָג אין האַרצען...

גיטעל איז געקומען אַהיים שוואַרץ ווי די ערד.

ווען זי איז געפֿאָהרען אויף די חתונה האָט זי אויסגעזעהן יונגער אויף צוואַנציג יאָהר און צוריק פֿון דער התונה—עלטער אויף צוואַנציג יאָהר.

דריי חופות

צוויי רויטע איינע אַ שוואַרצע.

אכטעס קאַפּיטעל.

אין דער הייל, די ווייסע טויב, דער שוואַרצער אָדלער, צוריק בגדי מלכות, דער קאַרליק אליין, פֿאַרגעשטעלט... דער קאַרליק גרייט צום טיש און דערצעהלט ווער ער איז.

אַז די הייל האָט זיך פֿערשלאָסען איבער שלמה המלך און זיין טאָכטער די בת מלכּה, זענען זיי ביידע געבליבען פֿערבליפֿט און פֿערבלענדט, נישט וועניגער ווי די גזלנים אין דער הייך.

אינ'ם רויטען, גאָלדענעם ליכט, וואָס פֿלאַמט פֿון אַלע ווענד פֿון דער הייל און אַלע איהרע נישען, צוקען און שלענגלען זיך ווייסע, בליצענדיגע שטראַהלען — דאָס קומט פֿון די אַלערליי טהייערע שטיינער, מיט וועלכע דאָס גאָלד, וואָס ליגט אַרום די ווענד, איז דורכגעזייעט.

און שלמה און שולמית שטעהען פֿערבליפֿט און בעמערקען אפילו נישט זייער אַלטע בעקאַנטע, די ווייסע טויב, וואָס איז אַנגעפֿלויגען און פֿליהט איבער זיי מיט אַ פֿרעהליך וואָרקען איבער די קעפּ.

נידרינער לאָזט זיך אַראָב די טויב, פֿליהט זיי פֿאַר די אויגען און זאָגט מיט אַ מענשליכער שטימע:

— שרעקט אייך נישט! איהר האָט — זאָגט זי — מיין עצה געפֿאָלגט און עס וועט אייך אויסגעהען צום גוטען.

— דערווייל — זאָגט זי ווייטער, זעהענדיג, אַז שלמה און שולמית קענען נאָך פֿאַר פֿערוואונדערונג נישט ענטפֿערן — דערווייל זענט איהר אין דער הייל ביים קאַרליק געשיצט; אין קורצען וועט איהר אויסגעלייזט ווערען און גליקליך זיין.

שלמה שאָקעלט טרויריג מיט'ן קאָפּ און די בת מלכה האָפּט זיך אַרויס מיט אַ זיפֿץ:

— ניין, גוטע ווייסע טויב! פֿאַר מיר איז שוין קיין גליק נישט פֿאַרהאַנען!

— האָף און גלויב! — ענטפֿערט די טויב — אין אַ קליין פֿענסטעריל ביי דער גרעניץ פֿון וואונדערלאַנד שפינט און וועבט זיך דיין גליק.

— ניין, ניין! — האָט אויסגעשריען שולמית.

— האָף און גלויב! — זאָגט ווייטער די טויב — דורך דיין גליק וועט אויף שלמה דעם זיבענאונצוואַנציגסטענס גראָהען קאָפּ קיין איינציגע האָהר נישט געקרומט ווערען!

— צי איז מעגליך... דער קוקו... די כשוף־מאַכערין... אַלע האָבען געזאָגט... שטאַמעלט שולמית.

— איך בין דער קוקו, איך בין די טויב, איך בין די כשוף־מאַכערין און איך זאָג עס דיר!

און אַזוי רעדענדיג, איז פֿון דער טויב געוואָרען אַ קוקו, פֿון קוקו — צוריק אַ טויב, פֿון דער טויב — די כשוף־מאַכערין, וועלכע מיר קענען פֿון וואַלד אונטער גלויבשטיין, און פֿון דער כשוף־מאַכערין איז נאָך אַ מאָל צוריק אַ ווייסע טויב געוואָרען.

— גאָטס וואונדער! שרייט אויס שולמית דערפֿרעהט...

— צי איז עס כשוף אָדער גאָטס האַנד? פֿרעגט שלמה.

— כשוף איז אויך אַ גאָט־זאַך, — ענטפֿערט מיט אַ שמייכעל די טויב, נאָר אַצונד האָבען מיר קיין צייט דערפֿון צו רעדען, באַלד וועט אָנקומען דער קאַרליק און איהר מוזט אייך פֿריהער איבערטהון.

שלמה און שולמית בלייבען ווייטער פֿערוואונדערט, וואו וועלען זיי נעהמען זיך איבערצוטהון? זיי קוקען זיך אום און זעהען אין ערגיין קיין צייכען פֿון קיין קליידער. נאָר אין דערזעלבער סעקונדע איז געקומען אַנגעפֿלויגען אין דער הייל אַריין אַ שוואַרצער, ברייט און גרויס פֿליגעלדיגער אָדלער און האָט זיי געוואָרפֿען צו די פֿיס אַ היבש גרויס בינטעל. אַראָבפֿאַלענדיג האָט זיך דאָס בינטעל אַליין געעפֿענט, און שלמה און שולמית זענען נאָך מעהר פֿערגאַפֿט געבליבען; זיי האָבען דערקענט די קליידער, די בּגדי־מלכות, וואָס זיי האָבען, פֿאַר'ן פֿערשטעלען זיך אין שמאַטע־קליידער, איבערגעלאָזט אין גלויבשטיינער פּאַלאַץ.

— איילט, — וואָהרענט זיי די טויב, — ווייל איך הער שוי דעם קאַרליקס טריט, זאָל ער אייך שוין אין אייערע אייגענע קליידער געפֿינען... איך פֿליה נאָך עסען פֿאַר אייך.

די ווייסע טויב איז אַרויסגעפֿלויגען פֿון הייל און, אינ'ם אַריינגאַנג צו אַ נישע, האָט זיך בעוויזען דער קאַרליק.

קליין, שרעקליך קליין איז ער געוועזען, נאָר גרויס איז געוועזען זיין לאַנגע זילבערנע באָרד; איהרע שפּיצען האָט ער געמוזט האַלטען פֿאַר זיך אין דער האַנד, זיי זאָלען איהם נישט פֿאַלען אונטער די טריט.

גרויס זענען אויך געווען זיינע צוויי בלאָהע, טיפע אויגען, מיט וועלכע ער האָט אויף שלמה און שולמית געקוקט.

— בָּרוּךְ הַבָּא! — בעגריסט ער זיי, מיט אַ זיסער שטימע — ברוך הבא, שלמה דער זיבענאונצוואַנציגסטער, דער מֶלֶךְ פון וואונדער־לאַנד, אין וועלכען משיח שלאָפט און וועט אין קורצען אויפוואַכען און אויסלייזען די וועלט... ברוך הבא שולמית! איבער איהר קאָפּ, זעה איך, צינדט זיך אָן אַ גילדענער שטערן — עס הויבט אָן לייכטען איהר גליק!

און ער גיט אַ פּאַטש מיט די קליינע הענד, נישט אַרויסלאָזענדיג פון זיי די שפּיצען פון דער באָרד, און פון דער לופט לאָזען זיך אַראָב דריי גאָלדענע שטיהלען.

ער בעט זיי זיצען און אַלע דריי זעצען זיך.

ער גיט נאָך אַ פּאַטש מיט די הענד און עס בעווייזען זיך פיער לייבען; זיי געהען לאַנגזאַם און טראָגען אויף די קעפּ איין אַניקסינעם בלאַט פון אַ טיש מיט פערציהרונג פון מוטער־פּערל בעשלאָגען, מיט קריסטאַלען געשיר בעשטעלט; די לייבען שטעלען זיך אין מיט'ן דער הייל, צווישען די דריי גאָלדענע שטיהלען.

— שלאָפט איין — קאָמאַנדירט דער קאַרליק צו די לייבען, — און זיי זעצען זיך אויף די אונטערשטע פיס, ציהען איין די צונגען, פערמאַכען די אויגען און בלייבען פערשטאַרט, ווי לייבען אויס קופּער אָדער בראָנז.

און דער קאַרליק ווענדט זיך צו שלמה און שולמית.

— דער טיש — זאָגט ער — איז גרייט געדעקט, — נאָר דאָס עסען מוז מען ברענגען פון דער הייך, פון אויבען, מיר האָבען דאָ קיין שׁוֹחֲטִים נישט — און איידער עס וועט קומען וועל איך אייך בעקענ־נען. — כְּדֵי איהר זאָלט קענען אויסגעלייזט ווערען און אנדערע מיט אייך, מוזט איהר צו מיר האָבען צוטרויען, מוזט איהר מיר גלויבען...

— איך גלויב! האָט זיך אויסגעריסען פון שולמית'ס האַרץ.

— עס שיינט שוין איבער דיר דער גליקליכער שטערן, דו האָסט שוין זיינע שטראַהלען אין האַרץ, נאָר קענען מוזט איהר מיך נעהנטער... מיר האָבען אַ סַךְ בְּשׁוּתָּפוּת צו טהון!

— פערצייל, זאָגט שלמה — איך וויים דיך אפילו נישט ווי אַזוי צו רופען.

— ווי איהר זעהט, — הויבט אָן דער קאַרליק צו דערצעהלען— לעב איך אין אַ הייל ווי אַלע קאַרליקים, קלויב גאָלד, זילבער און טהייערע שטיינער גלייך מיט זיי, מיט'ן אויסזעהען בין איך געווים אַ קאַרליק, און דאָך בין איך פון קיין קאַרליק נישט געבוירען... איך בין אַ מאָל איין איינפאַכער מענש געווע'. איבער דער ערד געלעבט, ווייב און קינדער געהאַט... וויפיעל? געדענק איך נישט...

— שוין אַזוי לאַנג? פרעגט שלמה פערוואונדערט.

— אַ יאָהר זעקסהונדערט! ענפערט דער קאַרליק.

— געוועזען — דערצעהלט ער ווייטער — איז עס אין באַגדאַד... און אַ קליין מענשיל בין איך געווען! אַ שמש, איין אָרימער שמש, אין איין אָרימער שיהל, אין איין אָרימער אונטערגאָס.

און אין דער איינענער שטאָדט באַגדאַד האָט געלעבט אַיוד אַ גְבִיר, אַ תַּקִיף, אַ קָרוֹב לַמַּלְכוּת, און אַ כֹּהֵן, וואָס האָט איין אויג גע־וואָרפען אויף אַ גְרוּשָׁה, און געוואָלט, אַז דֶוְקָא דער רַב הַכּוֹלֵל, וואָס איז דעמאָלט געווען, זאָל איהם געבען חוּפָּה וְקִדּוּשִׁין, און, אַז דער רב האָט נישט געוואָלט, האָט ער איהם פאַלש געמסר'ט, און דאָס מלכות האָט איהם אַרויסגעטריבען פון שטאָדט, פון לאַנד, און דער גביר האָט געלאָזט אויסרופען, אַז וועלכער לַמְדָן עס וועט זיך געפינען אַ הֵיתֵּר און געבען איהם חופה וקדושין, דעם וועט ער מאַכען מיט זיין תקיפות פאַר רב הכולל אין באַגדאַד, די בַּעֲלֵי בָּתִּים האָבען געשוויגען; אַלע האָבען מורא געהאַט פאַר'ן גביר.

קיין איינציגער רב פון גאַנצען לאַנד האָט נישט געוואָלט נעהמען אויף זיך אַזאַ חטא; קיין איינציגער דַּיָּן האָט זיך אונטערשטעלט עס צו טהון. ער האָט זיך געווענדט צו למדנים, צו מלמדים — קיינער האָט נישט בעשטאַנען, ער איז אַראָבגעפאַלען צו שַׁמָּשִׁים פון שוהלען און בָּתֵּי־מִדְרָשִׁים, נאָר קיין איינציגער שמש, וואָס האָט ווי עס איז נור פַּרְנָסָה געהאַט, האָט זיין נשמה נישט געוואָלט פערקויפען — ביז ער איז אָנ־געקומען צו מיר!

און ביי מיר האָט ער געטראָפען.

איך בין זעהר אָרים געוועזען; אַ קראַנק ווייב און קרענקליכע קינדער געהאַט...

און דאָס קראַנקע ווייב מיינס האָט מיך צוגערעדט, פון ווענ־אַראָבגעפיהר'ט, און אַ פאַלשען היתר האָב איך מיר געפונען, מען האָט אויף דעם גביר'ס מוטער גערעדט, סוף כל סוף איז ער קיין זיכערער כהן נישט געוועזען... און איך האָב געגעבען חופה וקדושין, און ביים גביר אין טאַש איז שוין געלעגען אַ כְּתַב רַבָּנוּת פאַר מיר... אַ כתב רבנות גע־חתמ'ט פון אַלע בעלי בתים, וואָס זענען אַבהענגיג געווען פון גביר. . .

עס איז אַ גאָלד געשטיקטע חופה געוועזען און אָרום האָבען הונ־דערטער הבדלות געלייכט, שטאַרקאַצען געפלאַמט ...און געבליצט האָבען אָרום און אָרום די רייכע גבירישע קליידער, מיט גאָלד בענייטע, מיט טהייערע שטיינער בעהאַנגענע... עס האָט געבלענדט!

אונטען איז ליכטיג געוועזען, זעהר ליכטיג; אָבער אויבען— אויפ'ן הימעל איז געווען פינסטער. . . אַ פינסטערער הימעל, אָהן לבנה, אָהן שטערן, און פון פינסטערן הימעל איז פּלוצלינג אַראָב גאָטס פיי־ערדיגער צאָרן. . . עס האָט אָנגעהויבען שטורמען, עס איז מיט אַ מאָל אַ ווילדער שלאַנג־רעגען געפאַלען, איין דונער האָט געיאָגט דעם צווייטען ווי ברענענדיגע שלאַנגען זענען בליצען געפלויגען — הימעל און ערד האָבען געציטערט.

און פּלוצלינג האָט זיך פון די אונטערפיהרערם הענט די חופה אויסגעריסען און האָט זיך אויפגעהויבען ווי אַ שירם אויפ'ן ווינד... מיט שרעקליכע געשרייען זענען זיך די געסט צולאָפען, נאָכגעיאָגט פון דונער און בליץ, געפּאַטשט פון דעם גאָס־רעגען!

מיך איינעם האָט אַ דונער געטראָפען...

און אויף יענער וועלט האָט מען אַזאַ פסק אַרויסגעגעבען:

ווייל איך האָב געוואָלט זיין גרויס, אַזוי גרויס, זאָל איך ווערען קלענער ווי קליין, מגולגל ווערען אין אַ גוף פון אַ קאַרליק און לעבען גלייך מיט זיי, אונטער דער ערד...

און ווייל איך האָב געוואָלט רייך ווערען, גאָלד און זילבער האָ־בען, זאָל איך הונדערטער יאָהרען זאַמלען גאָלד, זילבער און טהייערע שטיינער נישט פאַר זיך! נאָר פאַר דעם, אָדער פאַר דער, וואָס וועט עס ווערט זיין.

דערביי האָט ער זיין בליק געוואָרפען אויף שולמית.

זי האָט עס אָבער נישט בעמערקט.

— שרעקליך! האָט זי אויסגערופען פול מיט רחמנות.

— גאָט'ס גענאָד איז דאָך גרויס! ענטפערט דער קאַרליק, איך וועל אויסגעלייזט ווערען גלייך מיט אייך... און דאָס וועט אַזוי זיין.

נאָר עס האָט זיך איבערגעהאַקט.

אַ שטיל רוישען האָט זיך דערהערט אין דער הייל.

— די טויב קומט. זאָגט דער קאַרליק, די רעשט וועלען מיר איבערשמועסען נאָכ'ן עסען.

ל. פּרץ.

Verlag „Achiasaf". Verantwortlicher Red. M. Berkowicz. Herausgeber u. Buchdrucker Josef Fischer, Krakau

יצא לאור ונשלה להחותמים

Nr. 27 „הדור"

וזה תכן עניניו:

רוחות מנשבות. — אליהו חיים רהלין.
בארצות המערב. כד. — ש. ב"ד.
ברוסיה. — A.
במכתבי העתים. — D.
השקפה על דברי המדינות.
מאורעות ומעשים.
אנשים וספרים: פרידריך ניעטצשע. י. — ש. צ. זעצער.
מאיר איש שלום. — שאול הורוויץ.
* * * (שיר). — יעקב פיכמאנן.
זמירות ממעון הקיץ (רשימות). — מרדכי בן הלל הכהן
ספר הקבצנים. ספור המעשה. ד. — מענדעלי מוכר ספרים.

תנאי החתימה: באוסטריה־אונגריה: לשנה 14 קראָנען לחצי שנה 7 קראָנען, לרבע שנה 3,50 קראָנען. ברוסיה: לשנה 6 רו"כ, לחצי שנה 3 רו"כ, לרבע שנה 1,50. באשכנז לשנה 12 מארק, באנגליה לשנה 12 שילינג. בשאר ארצות לשנה 17 פרנק. בארץ ישראל לשנה 15 פראַנק.

Издательство „АХIАСАФЪ", Варава.

I. КЛАУСНЕРЪ.

ДУХОВНЫЙ СIОНИЗМ и его главный представитель.

Опытъ обстоятельнаго изложенiя и характеристики сiонистской доктрины „Ахадъ-Гаама".

Цѣна 40 коп., съ перес. 46 коп. Сiонистскимъ кружкамъ значительная уступка.

Продается въ книжномъ магазинѣ Издательства „Ахiасафъ", Варшава.

יצא לאור מחדש

סביב הארץ בשמונים יום

ספור נחמד

מאת זול ב׳ירון (Jule Verne)

סגנון הסופר זול ב׳ירון כבר נודע לרבים, כי מלמד הוא פרקים שלמים בחכמת הטבע בארח ספור נעים. הס' הזה כולל ספור מסע סביב הארץ בשמונים יום, ונעתק עברית צחה בידי סופר מצוין.

מחירו 40 קאפ. עם פארטא 50 קאפ.

נמצא למכירה בבית מסחר הספרים של חברת אחיאסף, וו רשא

Издательство „Ахiасафъ" Варшава.

Оптическiй и хирургическiй складъ
И. ПИКЪ
Налевки 35, въ Варшавѣ.

עמפפעהלט צו פאבריקס פרייזען ברוכבענדער עלעקטרא־יאלוואנישע וועלכע היילען גרינדליך דעם שווערסטען בריך, לייבבענדער, בויכבענדער פיר פרויען, עלאסטישע זאָקען פיר געשוואָלענע פיס, ברילען מיט ווענעציאנישע גלעזער וועלכע די אייגענשאפט בעזיצען די אויגען צו שטערקען, אויך פערשיעדענע כירורגישע און אפטישע געגענשטענדע פיר קראנקע, ברוכבענדער ווערדען צוגעפאַסט דורך איינען ספעציאליסטען.

!!! ВНИМАНIЮ ДАМЪ !!!

Контора модныхъ журналовъ и выкроекъ

Подписка, продажа и высылка отдѣльн. нумерами всевозможныхъ заграничныхъ модныхъ журналовъ. Каталоги по требованiю.

Я. А. Пожарикъ Варшава, Долгая 37.

נייעם!! נייעם!!

ברוכבענדער עלעקטרא־גאלוואנישע היילען גרינדליך נאך קורצען געברויך, ווי עס איז איבערצייגט געוואָרען, אז נאך 3 מאָנאטליכען טראגען, ווירד דער ברוך פאָללשטענדיג אויסגעהיילט. פרייז פאָן איינער זייטע 6 רובל, צווייזייטיג 10 רובל. בויכבינדען פיר פרויען, עלאסטישע זאקען פיר געשוואָלענע פיס, אונד פערשיעדענע אנדערע כירורגישע ארטיקלען — צו בעקומען נור ביים אפטישען־כירורגישען געשעפט אונטער דער פירמא: אלעקסאנדער סענאטארסקא 22 ווארשוי.

אדרעססע:
„АЛЕКСАНДРЪ"
Сенаторская ул. № 22,
Варшава.

דא עס האט זיך געצייגט דאס מען מאכט נאך דיעזע ברוכבענדער ביטען מיר אויפמערקזאם צו זיין אויף די אָריגינעלע מיט'ן סטעמפעל פאָן אונזער פירמע.

ספורי מענדעלי מוכר ספרים

יצאו לאור

בהוצאה חדשה, מוגהים ומתוקנים בידי המחבר.

א) בסתר רעם. ב) לא נחת ביעקב. ג) שם ויפת בעגלה. ד) בימי הרעש. ה) בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה. ו) הנשרפים. ז) בימים ההם.

מחיר הספר (עמודים VIII+222) א' רו"כ, בנ"נ 1.17 רו"כ.

כתובת המו"ל:

I. X. Равницкому, Одесса. | J. Ch. Rawnizky, Odessa.

Открыта полугодовая подписка
съ 1 іюля по 31 декабря 1901 г.
на еженедѣльную газету

„БУДУЩНОСТЬ“.

„Будущность“ независимый органъ русскихъ евреевъ, стремящійся къ культурному возрожденію и подъему самосознанія еврейской массы. Девизъ ея — народность и просвѣщеніе.

Программа „Будущности“: **I. Статьи по бытовымъ вопросамъ** о юридич., экономич. и культурномъ бытѣ евреевъ. **II. Еврейская лѣтопись: А. Въ Россіи:** 1) Правительственныя распоряженія. Дѣйствія губернскихъ властей; городскихъ и сословныхъ учрежденій. 2) Сенатскія разъясненія законовъ о евреяхъ (въ соотвѣтствующихъ случаяхъ съ изложеніемъ исторіи даннаго вопроса). 3) Обзоръ текущихъ событій еврейской жизни. 4) Письма корреспондентовъ „Будущности“. 5) Обзоръ періодической печати о евреяхъ. **Б. Заграницей.** Иностранное обозрѣніе. Палестинская хроника. **III. Научный отдѣлъ.** Статьи по исторіи евреевъ и еврейской литературы, по іудейской этикѣ и религіозной философіи.— Новости еврейской археологіи и друг. отраслей науки о еврействѣ. **IV. Литературный отдѣлъ.** Повѣсти и разсказы изъ еврейской жизни. Стихотворенія. Художественныя замѣтки. Еврейское народное творчество (легенды, сказки, пѣсни). Критика и рецензіи новыхъ книгъ. Фельетонъ.

„Будущность“ выходитъ еженедѣльно въ размѣрѣ $2^1/_2$ лист Ежегод сборникъ выходитъ въ октябрѣ, въ объемѣ не менѣе 20 печ. лист.

Подписная Цѣна:

На 1 годъ (съ приложеніемъ ежегоднаго Сборника)—**7 руб**, на $^1/_2$ года — **4 руб.**, на 3 мѣсяца — **2 руб.** Ежегодное приложеніе предназначается только для годовыхъ подписчиковъ.

Новые подписчики съ 1 іюля, желающіе получить Сборникъ за 1901 г. платятъ **4 р. 50 к.**

Присылающіе въ Главную Контору **5 р.** получаютъ кромѣ того Сборникъ „Будущности“ т. I за 1900 г.

Оставшіеся въ небольшомъ количествѣ комплекты „Будущности“ за 1900-ый годъ (№№ 1 — 52) продаются въ Конторѣ редакціи по 5 р, (съ перес. 5 руб. 50 к.), для новыхъ подписчиковъ съ перес. 4 р. 50 к.

Въ Конторѣ Редакціи имѣется въ продажѣ
Научно-Литерат. сборникъ „Будущности“
за 1900 г.

(Большой томъ въ 408 стр. текста).

Содержаніе:

I. Религія и политика въ исторіи древнихъ евреевъ Д-ра **Л. С. Каценельсона.**—II. Кумиры. Сказка въ стихахъ. **С. Г. Фруга.**—III. Ошибка. Разсказъ **М. Д. Рывкина.**—IV. Изъ практики примѣненія правилъ 3 мая 1882 г. **М. И. Мыша.**—V. „Записка“ Державина, какъ общественно-историческій памятникъ. **Ю. И. Гессена.**— VI. Стансы. **Х. Б. Зингера.**— VII. Враги талмуда. **Н. А. Переферковича**—VIII. Диночка пріѣхала. Разсказъ. **Мих. Брянскаго.** — IX. Наши предки на Литвѣ. Историческій очеркъ **М. Н. Крейнина.**— X. Панская забава. Быль. Стихотв **А. Ф. Панова.**— XI. Евреи въ Польшѣ и Бѣлоруссіи въ XVI и XVII ст. По даннымъ изъ раввинскихъ респонсъ **С. М. Лившица.**— XII. Птицы перелетныя. Сказка для еврейск. дѣтей. **Бенъ-Ами.**— XIII. Изъ прошлаго и настоящаго овреевъ въ Азіи. Барона **Н. Н. фонъ-деръ Ховена** — XIV. Осенніе цвѣты. Стихотв. **С. Г. Фруга.**— XV. Старыя и новыя свѣдѣнія о евреяхъ въ Абиссиніи. **И. Ю. Маркона.**—XVI. Безъ радости. Разсказъ **Менделе Мохеръ-Сфоримъ. (С. Абрамовича).** Пер. съ евр. XVII. Евреи въ Южной Африкѣ. Изъ записокъ эмигранта. J.— XVIII. М. Оппенгеймъ, національный еврейскій художникъ. **М. С. Іоффе.**—XIX. Среди чужихъ. Романъ. **Макса Віола.** (Пер. съ нѣмецкаго).—XX. С. Д. **Луццато. С. М. Станиславскаго.**— XXI. Литературно-критическія замѣтки (Беллетрическіе сборники „Еврейскіе силуеты“ и „Въ духотѣ“). **О. О. Грузенберга** —XXII. Еврейская литература за послѣдній годъ. **Як. Б. Каценельсона.** XXIII. Объявленія.

Цѣна 1 р. 75 к., съ перес. 2 руб.

Адресъ редакціи и главной конторы:

С. Петербургъ, Пушкинская 7.

Редакторъ-издатель: Д-ръ С. О. Грузенбергъ.

פערלאג „בילדונג“

גיט ארויס א סעריע פון 24 ביכער: נאטורוויסענשאפט-ליכע און בעלעטריסטישע.

אבאנאמענטס-פרייז פיר אלע 24 ביכער 4 ר׳ מיט פארטא

דער פרייז קען איינגעצאהלט ווערען אין 4 ראטעס: ביי׳ן אבאנירען — 1 רובל, ביי׳ן פיערטען ביכעל — 1 רובעל, ביי׳ן 7-טען ביכעל 1 רוב. ביי׳ן צעהנטען ביכעל — דעם לעצטען פיערטען רובעל.

ניט פיר אבאנענטען וועט קאסטען יעדעס איינצענע ביכעל פון 25 ביז 30 קאפ. אהן פארטא.

☞ אגענטען און בוכהענדלער בעקומען ראבאט ☜

עס איז פערטיג פון דרוק און ווערט צושיקט די אבאנענטען:

1) דער זיידע „צייט“ אדער די ענטוויקלונג פון דער וועלט, פון דער ערד און פון אלץ וואס עס לעבט אויף דער ערד, נאך רובאקין.

עס דרוקען זיך און וועלען צושיקט ווערען די אבאנענטען, ווי עס וועט נור ארויס פון דרוק:

2) אברהם לינקאלן דער בעפרייער פון די שלקאווען. ביאגראפיע.

3) די פראנצויזען, זייער לעבען, זיטען, מנהגים א. ד. ג. נאך וואדאוואזאווא.

4) פיזישע געאגראפיע, נאך פראפעסאר גייקי.

5) א מעשה אהן איין עק, פון שלום-עליכם.

6) פאליטישע עקאנאמיע, נאך באגדאנאוו.

7) יום-כפור, און דראבקין (ערצעהלונגען) פון ד. פינסקי.

8) דייטשען, זייער לעבען, זיטען מנהגים, א. ד. ג. נאך וואדאר-וואזאווא.

9) א. רייזען לידער.

עס פערפערטיגט זיך צום דרוק און וועט ערשיינען ענדע זומער, א ליטערארישער פראספעקט „דאס ווארט“, וועלכער וועט זיין רייך אין פובליציסטישע, וויסענשאפטליכע, קריטישע און בעלעטריסטישע ארטיקלען. —

צום פראספעקט ווערען נאך אנגענומען אנאנסען.

אנמערקונג. די לעצטע צייט וואקסט אלץ מעהר און מעהר די בעדערפנישען אין פאלקס-ביבליאטהעק, דאס עפענען אבער די זעלבע פאדערט געוויסע געניטקייט, וואס ניט יעדער גרינדער בעזיצט עס, — אלזא נעהמט זיך אונטער דער פערלאג „בילדונג“, וועלכער שטרעבט צו פערשפרייטען וויסענשאפט צווישען פאלק, אנצווייזען אלערליי מיטלען און עצות, וואס נור אנבעטריפט צום גרינדען א ביבליאטעק, אויך ארויסצושיקען אלע ביכער, וועלכע יעדע פאלקס-ביבליאטעק דארף האבען. אויף אנטווארט — א מארקע.

אדרעס:

Книгоиздательство „Билдунгъ“, Бѣлостокъ.

Verlag „BILDUNG“ Bialystok.

וויכטיג פאר ציוניסטען!

זאעבען ערשיענען א נייעס בוך מיט דעם נאמען

וואס ווילען די ציוניסטען?

פון יחזקאל ווארטסמאן, סטודענט פילאזאפיע.

יעדער ווער עס וויל וויסען דעם אינהאלט פון ציוניזמוס, זיין ציעל און זיין בעשטרעבונג, ווי אויך זיינע אויסזיכטען אויסגעפיהרט צו ווערען, ווער עס וויל האבען איין ריכטיגען און טיפען איבערזיכט אויף דיא ציוניסטישע בעוועגונג, אויף די געשיכטע פון זיין ענטוויקעלונג ביז יעצט און אויך איין איבערבליק איבער אלע 4 קאנגרעסען, וועט דאס אלעס געפינען אין דעם דאזיגען בוך.

פרייז אין רוסלאנד 50 קאפ׳, אין עסטרייך 60 קר׳, אין אמעריקא 25 סענט, אין ענגלאנד 1 שילינג.

הויפט פערקויף אין רוסלאנד ביי:

פערלאג „אחיאסף“ ווארשא. און פערלאג „תושיה“ ווארשא.

אין ענגלאנד ביי דעם פערלעגער:

Rafael Mazin Bockseller London, N E. 100 old Montague Str.